

ISSN 1392-0456 (Print)
ISSN 2029-7181 (Online)
<https://doi.org/10.15823/istorija.2022.128.1>

Istorija / History

2022, t. 128, Nr. 4, p. 5–31 / Vol. 128, No. 4, pp. 5–31, 2022

VYTAUTO
DIDŽIOJO
UNIVERSITETAS
M C M X X I I

Lietuvos universitetas valstybei ar visuomenei, ar valstybei ir visuomenei?

Dr. Audronė JANUŽYTĖ

Mykolo Romerio universitetas, Vadybos ir politikos mokslų institutas, Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
El. p. audrone_januzyte@mruni.eu
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6012-0598>

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjamas 1918–1922 m. dešinės ir kairės politikų ir akademinės bendruomenės diskursas, koks universitetas buvo reikalingas besikuriančiai Lietuvos valstybei. Šio straipsnio naujumą pagrindžia du aspektai. Pirma, diskurso nagrinėjimas mikrolygmeniu, t. y. iš individualios perspektyvos, išryškino esminius dėl universiteto vyravusius požiūrius ir nesutarimus to meto visuomenėje. Antra, diskurso analizė atskleidė, jog, priimant sprendimus dėl universitetinių studijų, buvo svarbios ir politikų, ir intelektualų nuostatos, veiksmai ir lyderystė imtis iniciatyvos. Akademinės bendruomenės lyderystė, kuriant pirmą privačią nepriklausomos Lietuvos aukštąją mokyklą Auštuosius kursus 1919–1920 m., darė įtaką Vyriausybei ir Steigiamojo Seimo parlamentarams rasti bendrą sutarimą dėl Lietuvos universiteto atidarymo Kaune 1922 m.

Esminiai žodžiai: *universitetas, diskursas dėl universiteto, Aukštieji kursai Kaune, Lietuvos universitetas.*

Abstract. The article examines the discourse of the right-wing and left-wing politicians and the academic community in 1918–1922 when trying to decide on the type of university needed by the state of Lithuania being built. The novelty of the article is reflected in two aspects. Firstly, the analysis is done at a micro-level, i.e., highlighting the key views and disagreements concerning the university prevailing in the society of the time from the individual perspective. Secondly, the discourse analysis has shown that the attitudes, actions, and initiatives in terms of leadership of politicians and intellectuals were important in decision-making related to university studies. It is that leadership of the academic community in the opening of the first private school of higher education in independent Lithuania, namely the Advanced Courses in

1919–1920, that influenced both the Government and members of the Constituent Assembly to find a consensus on founding the University of Lithuania in Kaunas in 1922.

Keywords: *University, discourse on university, the Advanced Courses in Kaunas, the University of Lithuania.*

Įvadas

Lietuvos Respublikos Seimas 2022-uosius paskelbė Lietuvos universitetų metais, atsižvelgdamas į tai, kad 1922 m. vasario 16 d. Kaune buvo įsteigtas Lietuvos universitetas, kuriame pirmą kartą pradėtos universitetinės studijos lietuvių kalba ir kuris vaidino reikšmingą vaidmenį vystant aukštąjį mokslą šalyje. Tai paskatino grįžti prie Lietuvos universiteto ištakų nagrinėjimo ir atskleisti įvairių visuomenės grupių požiūrius dėl universiteto, vyravusius to meto šalyje¹. Pradinė teorinė nuostata gvildinti universiteto kūrimo peripetijas – nacionalizmo teoretiko Ernesto Gellnerio teiginys, kad egzistuoja socialinis naujai besikuriančių tautinių valstybių visuomenių poreikis, kad elitas ir masės dalytųsi ta pačia kultūra, švietimo sistema (universitetais), ir tai tampa pirmine valstybės funkcija². Lietuvos universiteto atidarymo atvejis nėra išimtis. 1918 m. lietuviško Vilniaus universiteto, vėliau Lietuvos universiteto steigimas buvo vienas Vyriausybės darbotvarkės klausimų, kurių ribojo keletas veiksnių: prasidėję Nepriklausomybės karai (Vilniaus praradimas), sunki politinė, ekonominė ir socialinė situacija šalyje, politiniai nesutarimai, kokio universiteto reikia šaliai ir apskritai abejonės, ar Lietuvai reikia universiteto. Išsiskiriantys požiūriai suponavo šio straipsnio problemą: kodėl dešinės politikai, kuriuos palaikė katalikiškoji bendruomenė, laikėsi nuostatos, kad universitetą reikia kurti valstybės interesams, ir kodėl tam nepritarė kairės politikai su pasaulietine išsilavinusia bendruomene, kurie siūlė

---

¹ Straipsnis skirtas Lietuvos universiteto 100-mečiui paminėti ir parengtas pagal skaitytus pranešimus nacionalinėje ir tarptautinėse konferencijose: JANUŽYTĖ, Audronė. *Lietuvos studentų tarptautinis judumas 1919–1940 m.: studijos Prancūzijoje*. Tarptautinė konferencija „Culture et politique du monde francophone“ / „Frankofoniškojo pasaulio kultūra ir politika“. VDU: Frankfonijos šalių centras, 2022 m. kovo 3 d. Prieiga per internetą: <https://francophoniam.vdu.lt/2022-metu-europietiskoji-frankofonija-francophonie-europeenne/>; *Disagreements and compromises over the University of Lithuania in the 1920s*. Tarptautinė mokslinė konferencija „XXXII Zinātniskie Lasījumi“ = „XXXII Scientific readings“. Daugpilis: Daugpilio universitetas, 2022, sausio 27–28. Žr. *Stream: History: sources and people*. Prieiga per internetą: <https://du.lv/aktualitates/notiks-daugavpils-universitates-humanitaras-fakultates-xxxii-zinatniskie-lasijumi/>; *Lietuvos universitetas: valstybei ar valstybei ir visuomenei?* XIII Lietuvos sociologų draugijos konferencija „Visuomenė, regionai, transformacijos: ar turime scenarijus ateičiai?“ XIII Lietuvos sociologų draugijos konferencijos programa. Sesija VIII. Švietimo sistema: institucijos ir dalyviai. Lietuvos sociologų draugija, 2022, p. 1. Prieiga per internetą: <https://lsdkonferencija2021.wordpress.com/category/programa/>.

² GELLNER, Ernest. *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai, 1996, p. 65–68.

steigti universitetą plačiajai Lietuvos visuomenei, kad įgyvendintų jos interesus ir lūkesčius. Tyrimo objektu pasirinktas diskursas dėl universiteto steigimo. Straipsnio tikslas – išanalizuoti 1919–1922 m. dešinės ir kairės politikų ir akademinės bendruomenės diskursą dėl universiteto steigimo ir atskleisti skirtingus bei sutapusius požiūrius, kurie darė įtaką Lietuvos universiteto atidarymui Kaune. Straipsnyje formuluojami trys uždaviniai. Pirmas – išanalizuoti vykusias diskusijas visuomenėje, kokio universiteto reikia naujai besikuriančiai Lietuvos valstybei, ir išskirti esminius požiūrių ir nesutarimų bruožus. Antras – atskleisti, kokių kompromisų Steigiamojo Seimo valdančiosios daugumai (krikščionių demokratų koalicijai) ir opozicinės mažumai (valstiečių liaudininkų koalicijai ir socialdemokratų frakcijai) ir Vyriausybei pavyko pasiekti dėl Lietuvos universiteto atidarymo ir statuto patvirtinimo 1922 m. Trečias – išnagrinėti akademinės bendruomenės ir Vyriausybės lyderystės iniciatyvas, steigiant pirmąją privačią nepriklausomos Lietuvos aukštąją mokyklą. Empiriniams diskurso duomenims rinkti buvo naudojamas dokumentų analizės metodas, kuris leido iš įvairių šaltinių (archyvinių ir publikuotų dokumentų, memuarų, to meto straipsnių) ir mokslinių tyrinėjimų surinkti duomenis apie: 1) Vyriausybės nuostatus ir sprendimus dėl universitetinių studijų; 2) akademinės bendruomenės iniciatyvas ir veiksmus, steigiant privačią aukštąją mokyklą Kaune; 3) Lietuvos universiteto statuto svarstymus ir priėmimą Steigiamajame Seime ir 4) gyventojų nuomonę dėl universiteto. Empirinių diskurso duomenų analizei atlikti naudoti kokybinės turinio analizės ir lyginamasis tyrimo metodai, kurie leido nustatyti esminius nesutarimų ir kompromisų dėl universiteto steigimo bruožus ir išskirti sutapusius bei išsiskyrusius požiūrius, kurie skatino arba ribojo Lietuvos universiteto atidarymą. Diskurso šaltinius ir literatūrą sudaro trys grupės. Pirmąją reprezentuoja Prezidento, Vyriausybių narių pasisakymai, kalbos ir įvairūs sprendimai dėl universitetinių studijų, parlamentarų argumentai, svarstant ir priimant Lietuvos universiteto statutą Steigiamajame Seime, ir akademinės bendruomenės atstovų pasisakymai, kalbos ir veiksmai dėl aukštosios mokyklos steigimo Kaune (Vyriausybės, Švietimo ministerijos, Steigiamojo Seimo, Aukštųjų kursų archyviniai ir publikuoti dokumentai, memuarai³). Antrą grupę sudaro to meto pranešimai ir publicistiniai straipsniai oficioziniame dienraštyje „Lietuva“, Švietimo ministerijos

³ Švietimo ministerija (1918-11-11–1940-08-26). *Lietuvos centrinis valstybės archyvas* (toliau – LCVA), f. 391, ap. 4, b. 762, 765, 1366–1367, 1374; Aukštieji kursai (1920-01-27–1922-02-15), Lietuvos universitetas (1922-02-16–1930-06-06), Vytauto Didžiojo universitetas (1930-06-07–1940-08-20), Kauno universitetas (1940-08-21–1941-07-31), Vytauto Didžiojo universitetas (1941-08-01–1943-03-17). LCVA, f. 631, ap. 12, b. 32, 39, 45, 47, 77; Lietuvos Respublikos Ministrų kabinetas 1918–1940 m. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 32, 57, 119, 155; *Steigiamojo Seimo darbai*: [147, 150, 151, 168, 186–187, 190 Seimo posėdžių stenogramos]. Kaunas: Seimo kanceliarijos leidinys, 1921, 1922, p. 2–15, 68–89, 94, 18–27, 86–97, 1–21, 78; *Lietuvos archyvai 4. Prie Lietuvos universiteto ištakų*: dokumentų rinkinys. Rengė L. Breslavskienė, L. Kalasauskienė, L. Šetikienė. Vilnius: Mokslas, 1992, 206 p.; Memorandumas aukštosios mokyklos steigimo reikalu: Z. Žemaičio paruoštas 1919 m. rugsėjo mėn. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 36–39; ŽEMAITIS, Zigmas. Kauno aukštosios mokyklos kūrimosi ir darbo sąlygos. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 7–39.

mėnraštyje „Švietimo žinios“, dešinėsios krypties laikraščiuose „Lietuvos balsas“ („Lietuvių balsas“, „Tautos balsas“, „Tėvynės balsas“), „Tėvynės sargas“ ir „Laisvė“ ir kairiosios krypties laikraščiuose „Darbas“, „Socialdemokratas“ bei „Lietuvos žinios“⁴, kurie atskleidė įvairių argumentų dėl aukštojo mokslo šalyje. Trečiai grupei priklauso

⁴ „Lietuva“ – Lietuvos Vyriausybės dienraštis, ėjęs 1919–1928 m. Kaune. [kurtas vietoj „Lietuvos aidas“]. Redaktoriai buvo: A. Rimka (1919 m.), V. Gaigalaitis (1919–1920 m.), B. Sruoga (1921–1923 m.), straipsnius rašė P. Klimas, J. Laurinaitis, P. Ruseckas, J. Savickas, A. Sutkus, J. Tumas-Vaižgantas, A. Vienuolis ir kiti. ŽEIMANTAS, Vytautas. Lietuva. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 04 11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuva-3/>; „Švietimo darbas“ – Švietimo ministerijos mėnesinis pedagoginis žurnalas, ėjęs 1919–1940 m. (nuo 1931 m. vietoj jo buvo leidžiamos „Švietimo ministerijos žinios“) Kaune. Rašyta įvairiais švietimo klausimais, publikuota mokslinių straipsnių, knygų ir vadovėlių recenzijų, skelbti Švietimo ministerijos įsakymai dėl įvairių lygių mokyklų, t. y. nuo pradžios iki aukštųjų mokyklų. Išėjo 135 numeriai. Redakcinės komisijos nariai buvo: A. Busilas, A. Kasakaitis, V. Krėvė-Mickevičius, P. Mašiotas, A. Vireliūnas. *Švietimo darbas*. Visuotinė lietuvių enciklopedija [žiūrėta 2022 06 22]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/svietimo-darbas/>; „Lietuvos balsas“ („Lietuvių balsas“) – Tautos pažangos (tautininkų) partijos laikraštis, ėjęs 3 kartus per savaitę 1921-04-20–10-19 Kaune. Redaktorius – A. Smetona. Laikraštyje bendradarbiavo žymūs visuomenės veikėjai: M. Yčas, L. Noreika, S. Šilingas, J. Tumas-Vaižgantas, P. Vaičiūnas, P. Vileišis, A. Voldemaras ir kiti. Pagrindiniai klausimai apėmė vidaus, visuomeninio gyvenimo naujienas ir tarptautinę politiką. Laikraščio puslapiuose buvo kritikuojama valdžios vidaus politika. 1921 m. spalį buvo uždarytas dėl žeminančios Steigiamojo Seimo ir Vyriausybės kritikos ir skelbiamų melagingų žinių. 1921-11-03–12-22 vietoj jo buvo leidžiamas „Lietuvių balsas“. Cenzūrai persekiojant, pastarąjį laikraštį 1921 m. gruodį pakeitė „Tautos balsas“, o ši 1922 m. nuo sausio iki spalio – „Tėvynės balsas“, vietoj kurio nuo 1922 m. spalio iki 1923 birželio ėjo „Krašto balsas“. BERNIŪNIENĖ, Jolanta Stasytė. *Laikraščiai Lietuvos balsas – 100 metų*. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka [žiūrėta 2022 05 30]. Prieiga per internetą: <http://sena.mab.lt/lt/naujienos/2824; Žurnalistikos enciklopedija>. Sudarė G. Burniekienė, D. Dirvonaitė, J. V. Urbonas. Vilnius: Pradai, 1997, p. 279; „Tėvynės sargas“ – Lietuvos krikščionių demokratų partijos savaitraštis, ėjęs 1917–1918 m. Vilniuje, 1920–1926 m. Kaune. Publikuoti straipsniai politikos, religijos, švietimo, literatūros, ūkio ir kitais klausimais, skleistos tautiško, katalikybės idėjos. Jo redaktoriai ir leidėjai buvo: A. Stulginskis (1917–1918 m.), S. Tijūnaitis (1920–1922 m.), J. Andziulis (1922–1924 m.). Bendradarbiavo – K. Bizauskas, K. Čibiras, P. Dogelis, L. Gira, P. Jucaitis, F. Kirša, A. Petrulis, M. Reinys, J. Staugaitis, A. Vileišis. Tėvynės sargas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 04 11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/tevynes-sargas-1/>; „Laisvė“ – Krikščionių demokratų partijos dienraštis, ėjęs 1919–1932 m. Kaune. Rašyta užsienio ir vidaus politikos klausimais, publikuoti literatūros kūriniai. Redaktoriai buvo: V. Bičiūnas, J. Bikinas, E. Draugelis, A. Šmulskštys, V. Žemaitis. *Laisvė. Žurnalistikos enciklopedija*. Sudarė G. Burniekienė, D. Dirvonaitė, J. V. Urbonas. Vilnius: Pradai, 1997, p. 260; „Darbas“ – Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų laikraštis, ėjęs 2 kartus per savaitę 1919–1920 m. Kaune. Rašyta apie svarbiausius politinius, visuomeninius ir ekonominius įvykius, buvo kritikuota katalikų dvasininkija. Redaktoriai buvo: M. Brasytė ir P. Klimas (1920 m.). *Darbas. Žurnalistikos enciklopedija*. Sudarė G. Burniekienė, D. Dirvonaitė, J. V. Urbonas. Vilnius: Pradai, 1997, p. 96; „Socialdemokratas“ – Lietuvos socialdemokratų partijos laikraštis, ėjęs 1919–1933 m. Kaune. Nuo 1921 m. – savaitraštis. Rašyta užsienio ir vidaus politikos klausimais. Redaktoriai buvo: J. Čiurlys, E. Šukevičius, K. Bielinis, J. Daukšys, M. Markauskas, S. Kairys. Bendradarbiavo: J. Dagys, A. Gučas, D. Budrys, P. Bugailiškis, V. Čepinskis, L. Purėnienė, A. Purėnas, J. Januškis, J. Vilkaitis ir kiti. Socialdemokratas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 06 22]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/svietimo-darbas/>; „Lietuvos žinios“ – Lietuvos valstiečių liaudininkų partijos dienraštis (redaktorė F. Bortkevičienė, 1922–1936 m.), ėjęs 1922–1940 m. Kaune. Rašyta Lietuvos ir užsienio ekonomikos, politikos klausimais. Lietuvos žinios. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 04 11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-zinios/>.

moksliniai tyrinėjimai Lietuvos universiteto steigimo klausimais⁵. Straipsnyje naudojama kolektyvinės studijos „Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002“ Ievos Šenavičienės ir Antano Šenavičiaus straipsniu „Universiteto organizavimo pradžia: Aukštieji (vakariniai) kursai“, kuriame aptariami aukštojo mokslo pradžios klausimai ir vyravę nesutarimai tarp politikų ir intelektualų dėl universiteto. Taip pat remiamasi Reginos Laukaitytės straipsniu „Teologijos-filosofijos mokslai“, kuriame išryškinti kuriamo kompromisinio dvilypio fakulteto privalumai ir trūkumai. Česlovo Mačinsko monografija „Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais“ ir kolektyvinė studija „Lietuvos universitetas 1579–1803–1922“ (red. Petras Čepėnas) padėjo išryškinti esminius aukštojo mokslo politikos bruožus ir suteikė empirinių duomenų pasirinktai problemai nagrinėti. Straipsnyje naudojama pačios straipsnio autorės monografija „Historians as Nation State-Builders: the Formation of Lithuanian University 1904–1922“, kurioje nagrinėjama socialinės grupės – istorikų – požiūris ir nuostatos dėl universitetinių studijų bei pasiūlymai ir veiksmai kuriant Lietuvos universitetą Kaune. Minimi šaltiniai ir literatūra padėjo atskleisti naujų įžvalgų, kaip buvo formuojama ir įgyvendinama aukštojo mokslo politika 1918–1922 m., ir atsakyti į klausimą, kam buvo kuriamas Lietuvos universitetas.

Lyderystė: studijos Europos universitetuose ar Aukštuosiuose kursuose Kaune?

1919 m. dalis politikų apskritai abejojo, ar įmanoma atidaryti universitetą, nes trūko mokslinio-pedagoginio personalo, reikiamos infrastruktūros studijoms vykdyti ir lėšų. Jie laikėsi nuomonės, kad specialistus Lietuvai gali rengti Europos universitetai. Tuo labiau kad patys įgijo universitetinį išsilavinimą Carinės Rusijos ar Europos universitetuose, ir tai nebuvo kliūtis dirbti valstybinį darbą, kuriant nepriklausomos šalies politinę, ekonominę, socialinę ir švietimo sistemą. Abejojančių politikų dėl universiteto reikalingumo skaičius išaugo prasidėjus Nepriklausomybės karams ir netekus Vilniaus ir rytinės Lietuvos dalies (žr. lentelėje „Ar reikia kurti universitetą?“ dešinės argumentus ir teiginius). Lietuvos Vyriausybė 1919 m. rugpjūčio 22 d. priėmė sprendimą dėl šaliai reikalingų profesionalų rengimo Europos universitetuose, tam skiriant valstybės stipendijas. Valstybės stipendijas, pagal patvirtintas Aukštojo mokslo stipendijų taisykles, galėjo gauti gabūs, bet neturtingi jaunuoliai,

⁵ *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, 408 p.; MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, 243 p.; *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Redagavo P. Čepėnas. Chicago: Lietuvių profesorių draugija Amerikoje, 1972, 896 p.; JANUŽYTĖ, Audronė. *Historians as Nation State-Builders: the Formation of Lithuanian University 1904–1922*: academic dissertation; *Studies in European Societies and Politics*: Jean Monnet European Centre of Excellence. Tampere: University of Tampere, 2005, 367 p.; ir kt.

gerai mokantys tą užsienio kalbą, kurioje šalyje ketino studijuoti, ir pateikę prašymą švietimo ministrui su papildomais dokumentais, t. y. brandos atestata, gyvenimo aprašymą (*curriculum vitae*), neturtą įrodančius dokumentus, žinomų Švietimo ministerijai asmenų rekomendacijas ir įrodymą, kad gerai moka tą užsienio kalbą, kurios šalyje ketina studijuoti⁶. Statistiniai duomenys rodo, kad 1919/1920 m. valstybės stipendijos buvo paskirtos 47 studentams, 1921 m. – 40 studentų, iš jų 26 vyrams ir 14 moterų. 75 proc. studentų mokėsi Berlyne. 1923 m. buvo skirta 60 valstybės stipendijų studijoms užsienyje⁷.

Politikų pozicijai rengti specialistus tik Europos universitetuose nepritarė išsilavinę Lietuvos gyventojai ir JAV lietuviai. Jie ėmė rašyti individualius ir kolektyvinius laiškus švietimo ministrui, kodėl reikia atidaryti universitetą. Pavyzdžiui, Jonas Šliūpas 1919 m. rugpjūčio 14 d. laiške švietimo ministrui pažymėjo, kad nepriklausoma valstybė be savo universiteto negalėtų funkcionuoti, nes nebūtų valstybės tarnautojų ir pareigūnų, kurie įgyvendintų Lietuvos politiką⁸. Matematikas Zigmas Žemaitis, zoologas Tadas Ivanauskas, istorikas Augustinas Janulaitis, psichologas Jonas Vabalas-Gudaitis ir botanikas Liudas Valionis 1919 m. rugsėjo mėn. Lietuvos Prezidentui Antanui Smetonai ir švietimo ministrui Juozui Tūbeliui adresuotame Memorandume dėl aukštosios mokyklos išdėstė keletą argumentų, kodėl nepritarė Vyriausybės sprendimui, kad įvairių sričių profesionalus rengtų tik užsienio universitetuose. Pirma, besikuriančiai valstybei trūko įvairių žemės ūkio, pramonės, transporto, ekonomikos, finansų, prekybos, teisėtvarkos, sveikatos, socialinių reikalų ir švietimo specialistų, o ribotas valstybinių stipendijų skyrimas studijoms užsienyje negalėjo jų pakankamai parengti; antra, baiminosi protų nutekėjimo – baigusieji studijas užsienio universitetuose dėl geresnių gyvenimo ir darbo sąlygų galėjo iš viso negrįžti į Lietuvą; trečia, akcentavo daromą žalą dėl aukštojo mokslo prieinamumo Lietuvos jaunimui, nes dalis galėjo likti be aukštojo išsilavinimo; ketvirta, nesutiko su idėja, kad pradžioje reikėjo parengti užsienio universitetuose įvairių sričių ir kryptų mokslininkų, kurie vėliau galėtų atidaryti universitetą, nes niekas negalėjo suteikti garantijų, kad jauni mokslininkai rinksis universiteto dėstytojo, o ne verslo, tarnautojo ar pareigūno karjerą (žr. lentelėje kairės argumentus ir teiginius, ar reikia kurti universitetą). Todėl siūlė šalyje steigti universalus profilio universitetą su klasikiais Filosofijos (humanitarinio), Medicinos ir naujaisiais Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetais⁹ (žr. lentelėje „Kokio universiteto reikia šaliai? Koks universiteto tikslas?“ kairės argumentus ir teiginius). Memorandumui nebuvo pritarta. J. Tūbelio nuomone, Lietuvai

⁶ Švietimo ministerijos darbų apžvalga 1918–1920 m.: aukštoji mokykla. *Švietimo darbas*, 1920, Nr. 5, p. 3; Švietimo ministerijos 1919 09–12 bendra išlaidų sąmata. *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 32, l. 58, 61 ap.

⁷ Studentų stipendininkų bendri reikalai 1919–1920 m. 1921 12 01 Švietimo ministerijos stipendininkai; Valdžios stipendininkai 1923 m. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 1366–1367, 1374, l. 1, 22, 103, 166–166a.

⁸ 1919 08 14 Jono Šliūpo laiškas Lietuvos švietimo ministrui. Ten pat, b. 765, l. 271.

⁹ Memorandumas aukštosios mokyklos steigimo reikalu: Z. Žemaičio paruoštas 1919 m. rugsėjo mėn. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 36–39.

pirmiausia reikia „gerų gaspadorių“ ir juos galima rengti Vokietijos universitetuose. Tai duos daugiau naudos nei aukštąjį mokslą šalyje baigę gamtos ar agronomijos specialistai¹⁰. Gana kritišką požiūrį išdėstė Prezidentas A. Smetona. Jo nuomone, jeigu būtų kuriamas universitetas, pirmiausia jame turėjo būti atidaryti Teologijos ir Socialinių mokslų fakultetai, kurie turėjo rengti lojalius valstybės tarnautojus, kurie tarnautų valstybės ideologijai. Griežtai pasisakė prieš Technikos mokslų fakultetą, nes jo parengti specialistai nebuvo reikalingi žemės ūkio kraštui¹¹ (žr. lentelėje „Kokio universiteto reikia šaliai? Koks universiteto tikslas?“ dešinės argumentus ir teiginius). Tokiai Prezidento nuostatai nepritarė Memorandumo autoriai, akademinė bendruomenė ir jaunimas, nes kai 1919 m. spalio 6 d. dienraštyje „Lietuva“ buvo paskelbtas kreipimasis dėl norinčių studijuoti aukštojoje mokykloje, per kelias dienas buvo pateikta 600 prašymų, iš jų apie 75 proc. nurodė, kad pageidautų studijuoti matematikos, technikos ir medicinos mokslus¹². Tai darė įtaką ir Lietuvos Vyriausybei pradėti svarstyti aukštosios mokyklos klausimą. 1919 m. spalio 3 d. švietimo ministras J. Tūbelis sudarė komisiją (Z. Žemaitis, J. Vabalas-Gudaitis, medikas Petras Raudonikis, istorikas Eduardas Volteris ir matematikas Pranas Mašiotas) dėl universitetinių kursų atidarymo Kaune¹³. Buvo atlikta visuomenės nuomonės apklausa ir remiantis ja pasiūlytos rekomendacijos Švietimo ministerijai atidaryti valstybinius Aukštuosius kursus su humanitarinių, socialinių, medicinos, gamtos, tikslųjų ir technikos skyriais¹⁴. Svarstant komisijos rekomendacijas Vyriausybėje, nepalankią nuomonę išsakė ministrų pirmininkas Ernestas Galvanauskas ir tiesmukiškai siūlė jaunimui nusipirkti knygų ir savarankiškai studijuoti, o nereikalauti valstybinės aukštosios mokyklos. Kiti ministrai nebuvo tokie kategoriški, ir tai atsispindi 1919 m. lapkričio 19 d. Vyriausybės nutarime¹⁵. Jame nurodoma, kad dėl karo ir sunkios finansinės situacijos atsiskaitoma steigti valstybinius Aukštuosius kursus, tačiau pripažįstamas jų reikalingumas, todėl nutarė registruoti jų kaip privačios aukštosios mokyklos įstatus (registruoti 1919 m. gruodžio 27 d.), remti pašalpų forma, ir ateityje jie galėjo tapti universiteto pagrindu¹⁶.

Dėl akademinės bendruomenės prisiimtos lyderystės 1920 m. sausio 27 d. Kaune, Švietimo ministerijos salėje, iškilmingame posėdyje buvo atidaryta pirmoji privati nepriklausomos Lietuvos aukštoji mokykla – Aukštieji kursai – lietuvių kalba

¹⁰ *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Redagavo P. Čepėnas. Chicago: Lietuvių profesorių draugija Amerikoje, 1972, p. 146.

¹¹ ŽEMAITIS, Zigmas. Kauno aukštosios mokyklos kūrimosi ir darbo sąlygos. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 8.

¹² ŽEMAITIS, Zigmas. Universiteto kursų Komisijos vardu. *Lietuva*, 1919, spalio 6, Nr. 220, p. 1; ŠENAVIČIENĖ, Ieva; ŠENAVIČIUS, Antanas. Universiteto organizavimo pradžia: Aukštieji (vakariniai) kursai. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, p. 76.

¹³ 1919 11 08 Vykdomosios komisijos raštas Švietimo ministrui. LCVA, f. 923, ap.1, b. 32, p. 17.

¹⁴ Ten pat, p. 18–19.

¹⁵ 1919 11 19 Ministrų kabineto posėdžio protokolas. Ten pat, b. 57, p. 201 ap.

¹⁶ Ten pat, p. 201–202.

vykdomomis studijomis 6 skyriuose: Humanitarinių mokslų (su istorijos, filologijos ir pedagogikos specializacijomis), Teisės, Matematikos ir fizikos, Gamtos (su agronomijos specializacija), Medicinos (su veterinarijos specializacija) ir Technikos¹⁷. Lietuvos medijos teigiamai vertino aukštosios mokyklos atidarymą. Dienraščio „Lietuva“ puslapiuose buvo nušviestas iškilmingas posėdis ir pateikti dalyvių sveikinimo kalbų fragmentai. Pavyzdžiui, Augustinas Voldemaras sveikinimo kalboje pažymėjo, kad įkurta pirmoji lietuvių kalba vykdoma aukštoji mokykla Lietuvoje, ir išskyrė gimtosios kalbos reikšmę šalies mokslo ir kultūros vystymuisi, Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius ir studentų vardu D. Micuta linkėjo, kad Aukštieji kursai taptų universitetu¹⁸. Petras Klimas aukštosios mokyklos atidarymą vadino svarbiu įvykiu, žyminčiu nepriklausomos Lietuvos aukštųjų studijų pradžia¹⁹.

Jaunimas noriai rinkosi studijas Aukštuosiuose kursuose: 1920/1921 mokslo metais studijavo 522 studentai ir klausytojai. Iš pateiktų anketų žinoma tam tikra socialinė studentų ir klausytojų charakteristika. Pagal studentų lytį: trečdalis (168) buvo moterys; pagal amžių beveik pusė (244) sudarė 20–25 m. jaunimas, pagal etninę priklausomybę 69,3 proc. sudarė lietuviai, 29,1 proc. – žydai ir 1,6 proc. – kitų tautybių jaunimas. Daugiausia studentų studijavo Medicinos skyriuje – 159, Humanitarinių mokslų – 111, Teisės – 88, Technikos – 78, Gamtos – 66 ir mažiausiai buvo Matematikos ir fizikos skyriuje – 20²⁰. Tačiau mokamos studijos, kvalifikuotų dėstytojų trūkumas, menki materialiniai resursai ir infrastruktūra, praktinių ir laboratorinių užsiėmimų stygius, lietuviškų vadovėlių stoka, studijos vakarais (75 proc. sudarė valstybinių įstaigų tarnautojai, mokytojai, kurie galėjo studijuoti tik vakarais), abejonės, ar įgytos žinios ir kompetencijos bus pripažįstamos kaip aukštosios mokyklos, ir apskritai ar Aukštieji kursai taps universitetu, turėjo įtakos studentų skaičiaus mažėjimui jau 1921/1922 m.²¹ Aukštieji kursai susidūrė ir su kita problema – nebuvo pakankamai lėšų studijoms vykdyti. Aukštųjų kursų finansavimą sudarė keletas šaltinių: 1) studentų įmokos už studijas (pradžioje reikėjo mokėti 300, vėliau – 600 auksinų per metus; iš viso buvo surinkta 150 tūkst. auksinų už įmokas už studijas); 2) lėšos, gautos iš labdarinių loterijų (iš viso buvo surinkta 150 tūkst. auksinų); 3) įstaigų, organizacijų ar pavienių asmenų finansinės aukos. Pavyzdžiui, 1920 m. J. Šliūpas kreipėsi į Amerikos lietuvius, prašydamas finansiškai paremti

¹⁷ Aukštųjų kursų įstatai. *Švietimo darbas*, 1920, vasaris, Nr. 2 (5), p. 11–12; Aukštųjų kursų įstatai. *Lietuvos archyvai* 4. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 17. Aukštieji kursai veikė dvejus metus, išskyrus 1920 m. rudens semestrą, kai daugelis studentų ir dėstytojų kovojo su Liucjano Želigovskio kariuomene. ŠENAVIČIENĖ, Ieva; ŠENAVIČIUS, Antanas. Universiteto organizavimo pradžia: Aukštieji (vakariniai) kursai. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, p. 83.

¹⁸ Aukštųjų kursų atidarymas. *Lietuva*, 1920, sausio 30, sausio 31, vasario 1, Nr. 24 (306), Nr. 25 (307), Nr. 36 (308), p. 3, 2.

¹⁹ KELMUTIS, A. [KLIMAS, Petras]. Aukštosios mokyklos atidarymas. *Darbas*, 1920, vasario 4, Nr. 8, p. 1–2.

²⁰ 1921 08 20 Švietimo ministerijos raštas Užsienio reikalų ministerijai. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 126; MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 32–33.

²¹ 1921 04 19 Aukštųjų kursų Mažosios tarybos posėdžio protokolas. LCVA, f. 631, ap. 12, b. 32, l. 13–14.

Lietuvos jaunimo studijas Aukštuosiuose kursuose, pabrėždamas, kad tik išsilavinusi visuomenė gali užtikrinti Lietuvos valstybės savarankiškumą²². Jo dėka 1920 m. gruodžio 6 d. buvo surinkta daugiau nei 25 tūkst. auksinų, už kuriuos 1921 m. vasarą buvo įsteigta biblioteka ir nupirkta 1500 egzempliorių knygų. Iš viso J. Šliūpo iniciatyva buvo surinkta daugiau nei 200 tūkst. auksinų. Žinoma, kad po 20 tūkst. auksinų paaukojo Kooperatyvų bendrovė ir Panevėžio apskrities savivaldybė, po 10 tūkst. auksinų – Šakių apskrities savivaldybė, Prekybos ir pramonės bankas; 4) lėšos, gautos už skaitytas paskaitas ir parduotus mokslo leidinius; 5) paskolos iš bankų (iš Prekybos ir pramonės banko gauta 30 tūkst. auksinų); 6) Švietimo ministerijos skiriamos pašalpos (1920 m. iš viso skyrė 150 tūkst. auksinų, tai sudarė 10,3 proc., o 1921 m. skyrė daugiau nei 1 mln. auksinų ir tai sudarė 64,3 proc. visų išlaidų)²³. Statistiniai duomenys rodo, kad nuo 1921 m. pagrindine Aukštųjų kursų finansuotoja tapo valstybė ir be jos paramos buvo sudėtinga užtikrinti studijas Aukštuosiuose kursuose. Tai patvirtina Aukštųjų kursų vadovų švietimo ministrui raštai, kuriuose prašoma finansavimo, nes kitu atveju negalėtų tęsti studijų²⁴. Apskritai reikia pažymėti, kad Lietuvos Vyriausybės pozicija Aukštųjų kursų atžvilgiu buvo pozityvi, nes skyrė lėšų studijoms organizuoti ir vykdyti, į tarptautinį aukštojo mokslo ir studijų bendradarbiavimą įtraukė Aukštųjų kursų dėstytojus, skyrė valstybės stipendijas dėstytojų stažuotėms Vakarų universitetuose ir neatsisakė minties, kad jų pagrindu galima atidaryti universitetą. Pagrindinis ribojantis veiksnys imtis praktinių veiksmų – sutarimo, koks universitetas reikalingas Lietuvai, nebuvimas.

²² 1923 m. J. Šliūpui buvo suteiktas Lietuvos universiteto garbės daktaro vardas už Lietuvos istorijos tyrinėjimus ir dėl jo indėlio vystant aukštąjį mokslą. 1923 02 26 Humanitarinių mokslų fakulteto raštas Lietuvos universiteto Rektoriui. LCVA, f. 631, ap. 12, b. 77, l. 21; 1920 m. Jono Šliūpo atsisaukimas į Amerikos visuomenę. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius*, f. 1–311, l. 1–1 ap.

²³ 1920 12 06 Susivienijimo lietuvių Amerikoje sekretorės P. Jurgeliutės laiškas Aukštiesiems kursams. LCVA, f. 631, ap. 12, b. 39, l. 96; 1919 13 30 Aukštųjų mokslų draugijos tarybos kreipimasis į švietimo ministrą; 1921 08 20 Švietimo ministerijos raštas Užsienio reikalų ministerijai. Ten pat, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 300, 126; Aukštųjų kursų įstatai. *Lietuvos archyvai 4*. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 17–20; Lietuvos universiteto sąmata 1921 metams. Aukštoji mokykla. Švietimo darbas, 1920, lapkritis, Nr. 11, p. 80; *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Redagavo P. Čepėnas. Chicago: Lietuvių profesorių draugija Amerikoje, 1972, p. 151; ŠENAVIČIENĖ, Ieva; ŠENAVIČIUS, Antanas. Universiteto organizavimo pradžia: Aukštieji (vakariniai) kursai. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, p. 82; MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 21–23, 30–31; MANČINSKAS, Česlovas. Aukštieji kursai, Lietuvos aukštieji kursai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 06 28]. Priega per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/aukstieji-kursai/>.

²⁴ 1921 01 24 Aukštųjų kursų raštas švietimo ministrui. LCVA, f. 923, ap. 1, b. 155, l. 53.

Katalikiškas klasikinis universitetas vs pasaulietinis universalaus profilio universitetas

Jaunimo studijos Aukštuosiuose kursuose keitė dešinės politikų požiūrį dėl universiteto. Jo atidarymas grįžo į 1921–1922 m. Vyriausybės ir Steigiamojo Seimo darbotvarkę. 1921 m. gegužės mėn. Vyriausybė pavedė Švietimo ministerijai parengti Lietuvos universiteto atidarymo galimybių studiją. Švietimo ministerija sudarė specialią Lietuvos universiteto Steigiamąją komisiją, kurios pirmininkas buvo švietimo ministras Kazys Bizauskas, nariai: profesoriai humanitarai Kazimieras Būga, Augustinas Voldemaras, Vincas Krėvė-Mickevičius, Aukštųjų kursų vadovas psichologas Jonas Vabalas-Gudaitis, teologas Pranciškus Būčys, veterinarijos gydytojas Leonas Gogelis, chemikas ir farmacininkas Jonas Šimkus ir inžinierius Pranas Jodelė.²⁵ 1921 m. rugpjūčio 4 d. jau pirmajame komisijos posėdyje švietimo ministras K. Bizauskas išsakė dvi Vyriausybės esmines nuostatas: 1) Vyriausybė laikosi tvirtos pozicijos atidaryti Lietuvos universitetą; 2) jam keliamas uždavinys rengti valstybės tarnautojus, pareigūnus ir įvairių sričių profesionalus, reikalingus kraštui. Rugpjūčio 4 d. ir 8 d. komisijos posėdžiuose išryškėjo skirtingi požiūriai dėl gamtos, tikslųjų ir technikos mokslų fakultetų atidarymo galimybių nuo 1921 m. rudens. Pagrindinis prieš šiuos fakultetus argumentas buvo, kad trūksta dėstytojų jiems atidaryti, o jeigu būtų kviečiami iš užsienio šalių profesoriai, ar tai nekeltų grėsmės Lietuvos nepriklausomybei? Diskusijose buvo išsakomos įvairios nuomonės ir dalijamasi užsienio universitetų patirtimi. Pavyzdžiui, buvo aptarta estų patirtis dėl užsienio dėstytojų dalyvavimo priimant sprendimus. Pagal jų statutus, universitetų fakultetų tarybos buvo sudaromos, o ne renkamos, taip garantuojant estų daugumai priimti sprendimus fakulteto tarybose. Vincas Čepinskis nurodė, kad 60 proc. Šveicarijos universitetų mokslinio ir pedagoginio personalo sudarė užsieniečiai, tačiau jie nekėlė jokios grėsmės šios šalies nepriklausomybei. A. Voldemaras argumentavo, kad mokslas prigimtimi yra tarptautinis, tautinis mokslas iš viso neegzistuoja ir, vertinant objektyviai šalies situaciją, nėra sąlygų atidaryti grynai lietuvišką universitetą, nes nėra pakankamai įvairių mokslo krypčių lietuvių mokslininkų ir profesorių, todėl būtina kviesti žinomų užsienio mokslininkų, siekiant atidaryti universitetą²⁶. Komisija priėjo prie bendros nuomonės, kad mokslininkų ir dėstytojų kvietimas iš užsienio universitetų būtų viena iš sąlygų universitetui atidaryti, tai nekeltų grėsmės Lietuvos nepriklausomybei ir nuo 1921 m. rudens galėtų būti atidarytas universitetas su Teologijos, Humanitarinių-teisinių ir

²⁵ ŠENAVIČIENĖ, Ieva; ŠENAVIČIUS, Antanas. Vytauto Didžiojo universiteto struktūra 1922–1950 metais: genezė, raidos metmenys. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, p. 86.

²⁶ 1921 08 08 Komisijos steigiamajam Lietuvoje universitetui organizuoti 2-ojo posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 55 ap. 56.

Medicinos fakultetais.²⁷ Švietimo ministerija tam pritarė, ir tai sukėlė išsilavinusios visuomenės kritiką ir protestus. Medijose pasirodė kritikuojančių Švietimo ministerijos poziciją straipsnių, pavyzdžiui, L. Graurogkas dienraštyje „Lietuva“ rašė, kad atsisakyti universitete atidaryti Technikos fakultetą reiškia valstybės ekonominių uždavinių ignoravimą ir atsisakyti ekonominės nepriklausomybės²⁸ (žr. lentelėje kairės argumentus ir teiginius dėl gamtos, tikslųjų ir technikos mokslų fakultetų). Medijose buvo ir pritariančių straipsnių. Pavyzdžiui, 1921 m. rugpjūčio 13–14 d. A. Voldemaras straipsnyje „Aukštosios mokyklos reikalu“ laikraštyje „Lietuvos balsas“ atvirai gynė Švietimo ministerijos poziciją atidaryti katalikišką klasikinį universitetą ir nepritarė Aukštųjų kursų projektui dėl universiteto steigimo su Gamtos, Tikslųjų mokslų ir Technikos fakultetais; autorius taip pat šaržavo, kad siekiama atidaryti universitetą, didesnę už Berlyną! Tai jis vadino nepamatuota fantazija, nes tam nebuvo nei mokslinio ir pedagoginio personalo, nei reikiamos mokslinės literatūros, trūko net elementariausių vadovėlių²⁹ (žr. lentelėje dešinės argumentus ir teiginius dėl gamtos, tikslųjų ir technikos mokslų fakultetų). 1921 m. rugpjūčio 11 d. dienraštyje „Laisvė“ pasirodė straipsnis, kuriame buvo raginama nuo rudens semestro atidaryti privatų katalikų universitetą su Teologijos, Filosofijos ir Teisės fakultetais, argumentuojant, kad 2 mln. lietuvių katalikų gali turėti savo universitetą, tuo labiau kad juos remia Amerikos lietuviai katalikai – jam atidaryti surinkę 10 tūkst. dolerių³⁰.

1921 m. rugpjūčio 30 d. Vyriausybė perdavė svarstyti Lietuvos universiteto statuto projektą su siūlomais steigti trimis – Teologijos, Filosofijos (humanitarnių) mokslų ir Medicinos fakultetais Steigiamojo Seimo Švietimo komisijai. Kilo karštų ginčų tarp dešinės ir kairės parlamentarų. Steigiamojo Seimo valdančioji dauguma – krikščionys demokratai – pritarė Vyriausybės siūlymui atidaryti katalikišką klasikinį Lietuvos universitetą su siūlomais fakultetais. Juos rėmė katalikų kunigai ir dalis katalikiškos bendruomenės (žr. lentelėje „Kokio universiteto reikia šaliai? Koks universiteto tikslas?“ dešinės argumentus ir teiginius). Priešingos nuomonės laikėsi Steigiamojo Seimo opozicinė mažuma – valstiečiai liaudininkai ir socialdemokratai, kurie pasisakė už pasaulietinį universalus profilio Lietuvos universitetą su klasikiniiais Filosofijos (humanitariniais), Medicinos ir moderniais Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetais. Juos aktyviai palaikė Aukštųjų kursų akademinė bendruomenė, mokslo organizacijos ir išsilavinusi pasaulietinė Lietuvos bendruomenė³¹ (žr. lentelėje „Kokio universiteto reikia šaliai? Koks

²⁷ 1921 08 04 Steigiamajam Lietuvoje universitetui organizuoti Komisijos 1 posėdžio protokolas. Ten pat, l. 50.

²⁸ GRAUROGKAS, L. Dėl technikos skyriaus būsimam universitete. *Lietuva*, 1921, rugpjūčio 31, Nr. 193 (720), p. 1.

²⁹ VOLDEMARAS, Augustinas. Aukštosios mokyklos reikalu. *Lietuvos balsas*, 1921, rugpjūčio 13–14, Nr. 48, p. 1.

³⁰ K. P. Lietuvos katalikų universitetas. *Laisvė*, 1921, rugpjūčio 11, Nr. 177, p. 1.

³¹ Plačiau apie dešinės ir kairės parlamentarų ginčus Steigiamajame Seime žr. JANUŽYTĖ, Audronė. Chapter 4. Struggles in defining the new university 1921–1922. *Historians as Nation State-Builders: The Formation*

universiteto tikslas?“ kairės argumentus ir teiginius). Baimindamiesi Steigiamojo Seimo dešinės daugumos bekompromisinio sprendimo kurti katalikišką klasikinį universitetą, Kauno dėstytojai, studentija ir abiturientai 1921 m. rugsėjo 17 d. susirinkime, kuriame dalyvavo 321 protestuotojas, iškėlė Vyriausybei du esminius reikalavimus: 1) Lietuvos universitetas turi būti atidarytas su visais Aukštuosiuose kursuose veikusiais 6 skyriais, t. y. ir su Gamtos, Tikslųjų ir Technikos fakultetais, nes, siekiant atstatyti sugriautą šalies ūkį ir vystyti ekonomiką, būtina rengti įvairių sričių specialistus, tarp jų ir inžinierius; 2) Lietuvos universitetas turi būti pasaulietinis valstybinis su autonomijos (savivaldos) teise³². Spalio 5 d. Lietuvos mokytojų profsąjungos organizuotame susirinkime su analogiškais reikalavimais buvo priimta rezoliucija, kurią pasirašė visuomeninių organizacijų ir mokslo draugijų (Agronomų, Kauno medicinos, Lietuvos geležinkelių, Farmacininkų, Gydytojų ir Technikos), profesinių sąjungų (Lietuvos mokytojų ir Matininkų), Aukštųjų kursų ir kairės politinių partijų (Socialistų liaudininkų demokratų, Lietuvos socialdemokratų ir Lietuvos valstiečių) ir kt. atstovai³³. Steigiamojo Seimo kairės politikai kaip tam tikrą spaudimo formą 1921 m. spalio 8 d. švietimo ministrui įteikė rezoliucijas dėl Lietuvos universiteto steigimo³⁴. Bendroje Lietuvos socialdemokratų partijos ir Valstiečių sąjungos frakcijų rezoliucijoje buvo reikalaujama be patvirtinto statuto atidaryti Lietuvos universitetą su Teisės, Humanitarinių, Medicinos, Agronomijos, Gamtos, Matematikos-fizikos ir Technikos mokslų fakultetais. Atskiroje Lietuvos socialdemokratų partijos frakcijos rezoliucijoje buvo pabrėžiama, kad Lietuvos universiteto atidarymo vilkinimas yra žalingas reiškinys šalies ekonomikai, politikai ir kultūrai, ir jie pasiryžę visomis legaliomis kovos priemonėmis kovoti, kad jis būtų atidarytas³⁵. Kaip tam tikra Vyriausybei ir Švietimo ministerijai spaudimo forma buvo reiškiamas ir aukojant lėšų būsimajam universitetui. Pavyzdžiui, 1921 m. spalio 18 d. dienraštyje „Lietuva“ pasirodė žinutė, kad Lietuvos gydytojai paaukojo 3 500 auksinų universiteto rūmų statybai ir žadėjo aukoti dar daugiau, jei universitete bus atidarytas Gamtos fakultetas ir universitetui bus garantuota autonomija³⁶.

---

of Lithuanian University 1904–1922: academic dissertation; Studies in European Societies and Politics: Jean Monnet European Centre of Excellence. Tampere: University of Tampere, 2005, p. 213–247.

³² 1921 09 17 Visuotino Kauno studentų ir abiturientų susirinkimo protokolas; 1921 09 17 Aukštųjų kursų Technikos skyriaus klausytojų susirinkimo protokolas. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 5–6, 33. Studentai universiteto klausimu. *Lietuva*, 1921, rugsėjo 28, Nr. 217 (744), p. 3. Analogiški reikalavimai buvo išdėstyti ir Aukštųjų kursų visuotiniame susirinkime 1921 m. rugsėjo 9 d. A.M.D. Kursų visuotinio susirinkimo iš 1921 m. rugsėjo 9 d. nutarimai universiteto reikalui. *Lietuva*, 1921, rugsėjo 22, Nr. 212 (739), p. 4.

³³ Dėl universiteto. *Lietuvos balsas*, 1921, spalio 11–12, Nr. 72, p. 3; Rezoliucija universiteto klausimu. *Socialdemokratas*, 1921, spalio 13, Nr. 41 (90), p. 2–3.

³⁴ 1921 10 08 Steigiamojo Seimo Švietimo komisijos raštas Švietimo ministerijai. *LCVA*, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 2.

³⁵ 1921 09 29 Steigiamojo Seimo Lietuvos socialdemokratų partijos ir Valstiečių sąjungos frakcijų ir Socialdemokratų frakcijos rezoliucijos. Ten pat, l. 3–4.

³⁶ AVIŽONIS, Petras. Lietuvos universiteto rūmams statyti. *Lietuva*, 1921, spalio 18, Nr. 234 (761), p. 3.

Lietuvos dešinės ir kairės pažiūrų politikų ir piliečių diskursas dėl Lietuvos universiteto steigimo 1919–1922 m. pateikiamas 1 lentelėje.

1 lentelė

Lietuvos dešinės ir kairės pažiūrų politikų ir piliečių diskursas dėl Lietuvos universiteto steigimo 1919–1922 m.

Ar reikia kurti universitetą?	
Dešinės argumentai, teiginiai	Kairės argumentai, teiginiai
<p>Nepritarė nuo 1919 m. iki 1921 m. pradžios universiteto steigimui dėl:</p> <p>1) sunkios ekonominės ir politinės krašto situacijos, lėšų trūkumo; 2) vykusio nepriklausomybės karo ir 3) mokslinio ir pedagoginio personalo stygiaus, todėl gabiems ir neturtingiems jaunuoliams siūlė skirti valstybės stipendijas studijoms Europos universitetuose. Vyriausybė turėjo skirti pakankamai lėšų būsimiems profesoriams, politikams, aukščiausio lygio valdininkams rengti užsienio universitetuose.</p> <p>Pritarė nuo 1921 m. pradžios universiteto atidarymui, nes tai buvo svarbu dėl politinių ir mokslo interesų.</p>	<p>Pritarė universiteto steigimui, nes:</p> <p>1) dauguma jaunuolių negalėjo studijuoti užsienyje, nes nemokėjo užsienio kalbų; 2) neturtingi jaunuoliai negalėjo studijuoti užsienyje dėl finansinių galimybių; 3) skiriamos valstybės stipendijos negalėjo patenkinti net 10 proc. visų norinčiųjų studijuoti užsienyje ir 4) neturtingiems, bet gabiems jaunuoliams turėjo būti prieinamos universitetinės studijos Lietuvoje.</p>
Kokio universiteto reikia šaliai?	
Dešinės argumentai, teiginiai	Kairės argumentai, teiginiai
<p>Pritarė katalikiškam valstybiniam klasikiniam universitetui.</p> <p>Lietuvai, kaip žemės ūkio (gaspadorių / ūkininkų) kraštui, reikalingas katalikiškas valstybinis klasikinis universitetas.</p> <p>Lietuva – katalikų kraštas, kitos katalikiškos šalys turi savo universitetus, todėl būtina kurti katalikišką universitetą.</p> <p>Dalis visuomenės nori turėti katalikišką universitetą, todėl katalikiškoji Lietuva privalo turėti katalikišką universitetą.</p> <p>Lietuvoje praktikuojančių katalikų yra 60–70 proc., todėl neleisti jiems turėti universitetą reikštų jų teisių pažeidimą.</p>	<p>Pritarė pasaulietiniam valstybiniam universalaus profilio universitetui.</p> <p>Besikuriančiai nepriklausomai valstybei trūko įvairių sričių profesionalų, todėl būtina atidaryti pasaulietinį valstybinį universalaus profilio universitetą su klasikiniiais ir naujaisiais gamtos, tikslųjų ir technikos mokslų fakultetais.</p> <p>Katalikų tikėjimas nieko bendro neturi su mokslu, todėl valstybinis Lietuvos universitetas jokių būdu negali būti katalikiškas. Katalikų universiteto iniciatoriai turi paaiškinti, kodėl jiems nepakanka Teologijos fakulteto Lietuvos universitete.</p> <p>Lietuvos interesas – įsteigti valstybinį universitetą, todėl nė vienas pilietis neturi jokios teisės savo, partijos ar konfesijos tikslus statyti aukščiau už valstybės interesus.</p>

Siekiant apsaugoti jaunimą nuo bedievytės (laisvamanybės / ateizmo), būtina steigti katalikišką universitetą, kuris rengtų katalikų inteligentus – patriotus, kurie stiprintų tautą ir garantuotų geresnę ateitį.

Tikėjimas, dora ir aukštasis filosofijos mokslas yra tvirčiausi valstybės pagrindai.

Lietuvos kunigai reikalavo, kad būtų įsteigtas **katalikiškas universitetas**, kokie veikė Šveicarijoje, Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Didžiojoje Britanijoje, JAV ir Kanadoje. Jie siekė, kad Seimas priimtų įstatymą, jog Lietuvoje būtų atidaryti privatūs, o ne valstybiniai universitetai, jie būtų valstybės subsidijuojami proporcingai pagal piliečių pasaulėžiūros / tikėjimo skaičių.

Konfesinio ar tautinio universiteto projektai nėra realūs ir naudingi šaliai. Lietuvos universitetas turi būti atviras įvairių tautybių ir tikėjimo jaunuoliams.

Kuriamas Lietuvos, o ne lietuvių universitetas, kuriame reikėjo įsteigti etninių mažumų, kaip slavistikos ar judaistikos, katedras, kurios rengtų mokytojus etninių mažumų mokykloms. Universitetas turi būti visos Lietuvos mokslo centras.

Siūlė steigti savarankišką Dvasinę katalikų akademiją, nes:

- 1) katalikiškas universitetas turėjo būti išlaikomas katalikų, o ne viso krašto gyventojų lėšomis;
- 2) Teologijos fakulteto steigimą vienai konfesijai laikė anachronizmu, nes mokslas nieko bendro neturi su kuria nors tikyba;
- 3) universitetas turėjo atitikti 20 a. Europos universitetų standartus ir siūlė peržiūrėti naujai besikuriančių Hamburgo, Frankfurto prie Maino universitetų statutus.

Koks universiteto tikslas?

Dešinės argumentai, teiginiai	Kairės argumentai, teiginiai
<p>Rengti lojalius valstybės tarnautojus, kurie tarnautų valstybės ideologijai.</p> <p>Universitetas yra tautinės valstybės įtvirtinimas.</p> <p>Rengti specialistus tautai ir valstybei. Mūsų valstybė, tauta ir visuomenė tikisi savo krašte parengtų rimtų ir sumanių vadų.</p> <p>Valstybės uždavinys – rengti jai ir gyvenimui valdininkus (juristus, mokytojus, išsilavinusius valdininkus – administratorius, gydytojus, veterinarus).</p>	<p>Rengti kraštui įvairių sričių specialistus – gydytojus, ekonomistus, agronomus, veterinarus, inžinierius, technikus, architektus, chemikus, teisininkus, mokytojus, dėstytojus, diplomatus, valstybės tarnautojus ir pareigūnus.</p> <p>Kuriant valstybę reikia įvairių profesionalų, kurių beveik neturime, todėl universitetas – nepriklausomos šalies garantija. Išsilavinę ir aukštąjį mokslą baigę specialistai galėjo garantuoti ekonominį, politinį, sociokultūrinį šalies vystymąsi ir piliečių gerovę.</p> <p>Tauta, kuri nesugeba įsteigti savo universiteto, negali užtikrinti savarankiško kultūrinio gyvenimo ar daryti įtakos žmonijos kultūriniam vystymuisi.</p>

Ar reikia atidaryti Teologijos fakultetą?

Dešinės argumentai, teiginiai	Kairės argumentai, teiginiai
<p>Pritarė, nes Teologijos fakultetas reikalingas kuriant tautinę valstybę. Jaunuoliams būtų užtikrinta galimybė pagal katalikišką pasaulėžiūrą studijuoti universitete.</p>	<p>Pritarė, nes dauguma Lietuvos gyventojų buvo katalikai ir kaip laisvo mokslo šalininkai pripažino katalikų bendruomenės teisę turėti Teologijos fakultetą, nors tai ir prieštaravo pasaulietinei pasaulėžiūrai ir nuostatoms.</p>

Pasaulyje teologija pripažįstama kaip mokslas. Atmetė kritiką, kad Teologijos fakultetas nėra susijęs su mokslo disciplinomis, nes teologijos disciplinos turinį sudaro istoriniai ir filologiniai mokslai. Evangelijos teksto kritika niekuo nesiskiria nuo Platono teksto kritikos, todėl Teologijos fakultetas turi būti autonomiškas nuo Filosofijos fakulteto.

Lietuva, kaip katalikų kraštas, turi turėti Teologijos fakultetą, kuris rengtų katalikų mokslo specialistus ir išsilavinusius kraštui vadovus. Moterys negalėtų studijuoti Teologijos fakultete, nes jos negali būti kunigais.

Viename Teologijos fakultete negali būti įvairaus tikėjimo, todėl siūlė steigti Katalikų teologijos fakultetą.

Steigiamojo Seimo valdančioji dauguma krikščionys demokratai siūlė vietoj Teologijos steigti Katalikų fakultetą, nes pagal Katalikų bažnyčios dogmas toks pavadinimas katalikams yra primumas, nors fakultetas tokiu pavadinimu būtų naujas tarp pasaulio universitetų. Nemanė, kad lakoniškas fakulteto pavadinimo pasirinkimas yra blogas sprendimas, nes jame būtų dėstomos įvairios disciplinos, kaip teologija, filosofija, bažnyčios kanonų teisė, Šventasis Raštas, istorija, literatūra ir kt.

Tokiam pavadinimui pritarė Katalikų bažnyčios hierarchai.

Išsakė abejonių dėl jo reikalingumo, nes Lietuvoje buvo katalikų seminarijų, kurios rengė kunigus, **ir dėl keliamų grėsmių universiteto savarankiškumui**, t. y.: 1) ar bus garantuojama autonomija, jei negalės laisvai be Lietuvos Episkopato (vyskupijos) sutikimo rinkti dėstytojų personalą Teologijos fakultete. Ar universiteto autonomija netaps iliuzija; 2) ar Teologijos fakultetas neturės įtakos pasaulietinių fakultetų laisvo mokslo vystymuisi dėl egzistuojančių nesutaikomų prieštaravimų, aiškinant žmonijos atsiradimo ir vystymosi raidą; 3) ar jame galės studijuoti protestantai, žydai ir moterys ir 4) ar pasaulietinis universitetas netaps katalikišku universitetu.

Steigiamojo Seimo kairės opozicija prieštaravo daugumos siūlymui vietoj Teologijos atidaryti Katalikų fakultetą. Jų argumentas buvo tas, kad pasaulyje nėra fakulteto tokiu ar kitų konfesijų pavadinimu. Dorpato (Tartu) ir Oksfordo universitetuose yra Teologijos fakultetai, bet jie nėra pavadinti pagal gyventojų vyraujančią religiją. Pavyzdžiui, Dorpate Teologijos fakultetas nėra pavadintas Liuteronų teologijos fakultetu.

Kodėl siekiama kurti fakultetą ne mokslo krypties, o tikybos pagrindu? Jei steigiamo universitetą kaip mokslo įstaigą, fakultetai turi būti kuriami mokslo, o ne tikybos pagrindu, todėl tokį siūlymą vertino kaip dar vieną bandymą steigti katalikišką universitetą – kurti universitetą universitete.

Koks požiūris dėl bendro Teologijos ir filosofijos fakulteto?

Dešinės argumentai, teiginiai	Kairės argumentai, teiginiai
<p>Nepritarė, nes teologija ir filosofija yra atskiros disciplinos, todėl turėjo būti atidaromi savarankiški fakultetai. Teologijos mokslų negalima sieti su kitais mokslais, pavyzdžiui, filosofija. Teologijos mokslai paklūsta bažnyčios drausmei, kiti mokslai yra laisvi.</p> <p>Jeigu siekiama suteologinti dalį Filosofijos fakulteto, tai susiję ne su mokslo, bet su kitais tikslais.</p>	<p>Nebuvo prieš, bet abejonių kėlė autonomijos (savivaldos) užtikrinimas universitete, jei šiam fakultetui būtų sudaromos išimties pagal Katalikų bažnyčios kanonų teisę rinkti mokslinį ir pedagoginį personalą.</p> <p>Mokslas turi būti laisvas, jei jis nėra laisvas, tai nėra mokslas.</p>

Koks požiūris dėl krikščioniškų katedrų pasaulietiniuose fakultetuose?

Dešinės argumentai, teiginiai	Kairės argumentai, teiginiai
<p>Pritarė, nes siekė skleisti katalikišką ideologiją universitete.</p>	<p>Nepritarė, nes katalikiškos ideologijos sklaida prieštaravo Konstitucijai, kurioje įtvirtinta tikėjimo ir sąžinės laisvė.</p>

Krikščioniškos katedros pasaulietiniuose fakultetuose užtikrintų katalikų studentų teises į katalikiškos pasaulėžiūros ugdymąsi.

Atmetė kaltinimus, kad siekia kurti katalikišką universitetą ar suteikti jam katalikišką įvaizdį, jei bus įsteigta keletas krikščioniškų katedrų Filosofijos fakultete.

Profesorių skyrimas į krikščioniškas filosofijos katedras pagal Katalikų bažnyčios kanonų teisę garantuotą, kad mokslas nebus nekreiptas prieš katalikybės dėsnius.

Per krikščioniškas katedras pasaulietiniuose fakultetuose siekiama plėsti klerikalų ir krikščioniškos ideologijos įtaką.

Per krikščioniškų katedrų egzistavimą pasaulietiniuose fakultetuose baiminasi, kad: 1) krikščioniškos disciplinos būtų privalomos pasauliečiams studentams ir 2) išvelgė pavojų, kad ateityje valstybinis Lietuvos universitetas taps katalikišku / katalikų universitetu.

Kritikavo krikščionis demokratų, kad jie siekia rengti vienos ideologijos inteligentus, kurie tarnautų klerikalų interesams, o jų norą paversti mokslą teologijos tarnaitę vadino „pasigailėjimo vertu“ neįgyvendinamu uždaviniu XX a.

Pasisakė prieš krikščioniškų katedrų atidarymą Filosofijos fakultete. Tai vadino Teologijos fakulteto noru „suleisti savo nagus“ į Filosofijos fakultetą ir vertino tai kaip tendencingą reiškinį, kuris pažeistų tikėjimo laisvės principą ir siektų padaryti „filosofiją teologijos mokslo tarnaitę“.

Mokslas universitete turėjo būti laisvas ir nepriklausomas nuo politinių partijų ir religinių organizacijų interesų. Humanitarinių mokslų fakultetas turėjo išlikti nekonfesinis, krikščioniškos katedros turėjo būti atidarytos tik Teologijos fakultete.

Koks požiūris dėl Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetų?

Dešinės argumentai, teiginiai

Nepritarė, nes:

1) trūko lėšų. Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetų atidaryti nėra galimybės dėl per didelių kaštų; 2) stigo mokslinio ir pedagoginio personalo ir 3) žemės ūkio, o ne pramonės kraštui nereikėjo Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetų parengtų specialistų.

Kairės argumentai, teiginiai

Pritarė, nes:

1) šalyje trūko įvairių žemės ūkio, pramonės, transporto, statybos inžinierių bei įvairių technologijų ir paslaugų specialistų; 2) valstybės gerovės pagrindą siejo su technikos mokslų ir pramonės išvystymu ir 3) Aukštuosiuose kursuose pradėtos gamtos, tikslųjų ir technikos mokslų studijos, susiformavęs dėstytojų kolektyvas ir kuriama infrastruktūra (mechanikos ir statybinių medžiagų technologijos laboratorijos ir geodezijos, geologijos ir mineralogijos kabinetai ir kt.) sudarė sąlygas atidaryti Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetus.

Atsisakyti Technikos fakulteto reikštų neįgyvendinti valstybės ekonominių uždavinių ir įtvirtinti ekonominę nepriklausomybę.

Sudaryta pagal nuorodoje pateiktus šaltinius³⁷.

³⁷ 1921 08 04 Steigiamajam Lietuvoj universitetui organizuoti Komisijos 1 posėdžio protokolas; 1921 09 17 Visuotino Kauno studentų ir abiturientų susirinkimo protokolas; 1921 09 17 Aukštųjų kursų Technikos skyriaus klausytojų susirinkimo protokolas; 1921 09 29 Socialdemokratų frakcijos rezoliucija; 1921 10 08 Steigiamojo Seimo Švietimo komisijos raštas Švietimo ministerijai. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 765, l. 2–6, 33, 49, ap. 51; 1922 02 14 Visuomenės ir mokslo organizacijų susirinkimo protokolas; 1922 02 15 Aukštųjų kursų Technikos skyriaus ir Lietuvos Technikos draugijos raštas švietimo ministrui. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 762, l. 25–26, ap. 28–28 ap; 1921 02 09 Aukštųjų kursų vadovo T. Ivanausko laiškas Susivienijimui lietuvių

Reikia pripažinti, kad išsiskiriančios Steigiamojo Seimo valdančiosios daugumos

Amerikoje. *LCVA*, f. 631, ap. 12, b. 39, l. 97; 1919 11 08 Vykdomosios komisijos raštas švietimo ministrui. *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 32, l. 17; 1919 11 19 Ministrų kabineto posėdžio protokolas. *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 57, l. 202; Memorandumas aukštosios mokyklos steigimo reikalu: Z. Žemaičio paruoštas 1919 m. rugsėjo mėn. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 36–39; 1921 12 07 I sesijos 147 posėdis: universiteto statuto sumanymas (I skaitymas); 1921 12 14 I sesijos 150 posėdis: universiteto statuto sumanymas (II skaitymas). *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas: Seimo kanceliarijos leidinys, 1921, p. 3, 6–7, 11–13, 69; 1922 02 07 I sesijos 168 posėdis: universiteto įstatymo sumanymas (III skaitymas); 1922 03 22 I sesijos 186 posėdis: universiteto statuto sumanymas (III skait.). *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas: Seimo kanceliarijos leidinys, 1922, p. 19–20, 22–23, 27, 86–90, 93; Universiteto reikalu. *Lietuva*, 1921, gegužės 20, Nr. 109 (636), p. 5; KAREVIČIUS, Pranciškus. Lietuvos katalikai. *Laisvė*, 1921, gegužės 24, Nr. 112, p. 2; VILEIŠIS, Petras. Švietimo reikalu. Lietuvos balsas, 1921, liepos 5–6, Nr. 31, p. 1; M. D. Universiteto reikalu. *Tėvynės sargas*, 1921, rugpjūčio 7, Nr. 32, p. 1. VOLDEMARAS, Augustinas. Aukštosios mokyklos reikalu. *Lietuvos balsas*, 1921, rugpjūčio 13–14, Nr. 48, p. 1; Lietuvos katalikų universiteto reikalu. *Lietuva*, 1921, rugpjūčio 14, Nr. 180 (707), p. 1; ATEITININKAS. Lietuvos Katalikų Universiteto reikalu. *Laisvė*, rugpjūčio 19–20, Nr. 183–184, p. 1; M. Dar dėl Katalikų universiteto (redakcija tuo klausimu savo nuomonę tars vėliau). *Laisvė*, 1921, rugpjūčio 23, Nr. 186, p. 1; MALIAUSKIS, A. Žodis dėlei katalikiškojo universiteto Lietuvoje. *Laisvė*, 1921, rugpjūčio 24–26, Nr. 187–189, p. 2, 3; VAIŽGANTAS. Vienašalis mokslas. *Lietuvos balsas*, 1921, rugpjūčio 27–28, Nr. 53, p. 2; GRAUROGKAS, L. Dėl technikos skyriaus būsimam universitete. *Lietuva*, 1921, rugpjūčio 31, Nr. 193 (720), p. 1; ANZELMAS. Koksai universitetas mum reikalingas. *Socialdemokratas*, 1921, rugsėjo 2, 8, 15, Nr. 35–37 (84–86), p. 2–3; K. P. Dar Lietuvos katalikų universiteto reikalu. *Laisvė*, 1921, rugsėjo 3–4, Nr. 196–197, p. 2–3; Lietuvos universiteto reikalu. I. Kas daroma ir daryti manoma. *Lietuva*, 1921, rugsėjo 8, Nr. 200 (727), p. 1; Lietuvos universiteto reikalu. I. Kario balsas. *Lietuva*, 1921, rugsėjo 14, Nr. 205 (732), p. 2; Lietuvos kunigai ir katalikų universiteto klausimas. *Laisvė*, 1921, rugsėjo 14, Nr. 205, p. 1; Aukštosios technikos mokyklos reikalu. *Lietuva*, 1921, spalio 1, Nr. 220 (747); Kunigai ir universitetai. *Laisvė*, 1921, spalio 15, Nr. 232, p. 2; JANULAITIS, Augustinas. Universiteto reikalu. *Lietuva*, 1921, gruodžio 18, Nr. 285 (813), p. 2; SOLOVEIČIKAS, Maksas. Prie universiteto klausimo. *Lietuva*, 1922, sausio 3, Nr. 2 (824), p. 1; Klausęs ir girdėjęs. Lietuvos universitetas. *Socialdemokratas*, 1922, sausio 5, Nr. 1 (101), p. 1; Soc. Liaud. Ir Valst. Saj. bloko deklaracija pareikšta 1922 sausio 13 d. *Lietuva*, 1922, sausio 17, Nr. 13 (835), p. 1; TALAT-KELPŠA, P. Kauno medicinos draugija (sausio 12 posėdis). *Lietuva*, 1922, sausio 18, Nr. 14 (836), p. 1; Krikščionių demokratų pareiškimas dėl mokyklų; Steigiamojo Seimo Lietuvių Krikščionių demokratų pareiškimas dėl. Social. Liaud. demokratų ir Vals. Sajungos bloko deklaracijos, paskelbtos St. Seimo posėdy 1922 m. sausio mėn. 13 d. *Lietuva*, 1922 sausio 20, Nr. 16 (838), p. 1; KAIRIUKŠTIS, Jonas. Teologijos fakulteto klausimu. *Lietuva*, 1922, sausio 22, Nr. 18 (840), p. 1–2; AVIŽONIS, Petras. Universitetas. Universiteto studentai ir klausytojai. *Lietuva*, 1922, vasario 7, Nr. 31 (853), p. 2; JANULAITIS, Augustinas. Mūsų universiteto statusas. *Lietuva*, 1922, vasario 10, Nr. 34 (856), p. 2; VOLDEMARAS, Augustinas. Niekkinimas mokslo. *Tėvynės balsas*, 1922, vasario 14–15, Nr. 16, p. 2; BETA. Universiteto klausimas. *Socialdemokratas*, 1922, vasario 16, Nr. 7 (107), p. 3; BUČYS, Pranciškus. Teologijos fakultetas ir D-ras Avižonis. *Laisvė*, 1922, vasario 22, Nr. 19, p. 3; V. L. Universitetą atidarius. *Lietuvos žinios*, 1922, vasario 23, Nr. 2, p. 1; Mūsų universitetas ir Rymas. *Lietuvos žinios*, 1922, kovo 7, Nr. 7, p. 1; Studentai universiteto reikalu. *Lietuvos žinios*, 1922, kovo 8, Nr. 8, p. 3–4; NE KLERIKALAS. Klerikalų apetitai didėja. *Socialdemokratas*, 1922, kovo 9, Nr. 10 (110), p. 2; B-NAS. Steigiamasis Seimas (106 posėdžio tąša). Universiteto statusas. *Lietuvos žinios*, 1922, kovo 25, Nr. 23, p. 2; VOLDEMARAS, Augustinas. Politinės srovės ir universitetas. *Lietuvos balsas*, 1922, balandžio 15–16, Nr. 47, p. 1–2; VOLDEMARAS, Augustinas. Universitetas ir mokslas. *Profesorius Augustinas Voldemaras. Raštai*: [90 metų sukakčiai paminėti]. 1976, Chicago (Ill.): Lietuvos atgimimo sąjūdis, p. 440; JANULAITIS, Augustinas. Universiteto reikalu. *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 314–316; Lietuvos universitetas 1579–1803–1922. Redagavo P. Čepėnas. Chicago: Lietuvių profesorių draugija Amerikoje, 1972, p. 146, 156, 165–166; 1922 01 15 Kai kurių politinių partijų ir Kaune veikusių organizacijų atstovų susirinkimo reikalavimai Steigiamajam Seimui ir ministrų kabinetui dėl Seime svarstomo universiteto statuto pataisų. *Lietuvos archyvai 4. Prie Lietuvos universiteto ištakų: dokumentų rinkinys*. Rengė L. Breslavskienė, L. Kalasauskienė, L. Šetikienė. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 44.

krikščionių demokratų (kuriuos rėmė katalikų kunigai ir dalis katalikiškos bendruomenės) ir opozicinės mažumos valstiečių liaudininkų bei socialdemokratų (kuriuos aktyviai palaikė Aukštųjų kursų akademinė bendruomenė, mokslo organizacijos ir išsilavinusi pasaulietinė Lietuvos visuomenė) pažiūros buvo esminė priežastis, kodėl Lietuvos universiteto statuto svarstymas ir priėmimas užtruko daugiau nei dvejus metus (nuo 1921 m. gruodžio 7 d. iki 1922 m. kovo 24 d.), o Lietuvos universitetas buvo atidarytas be patvirtinto statuto 1922 m. vasario 16 d.

Konsensusas – universitetas valstybei ir visuomenei

Sudėtinga finansinė Aukštųjų kursų situacija, įtampa ir protesto nuotaikos dėl universiteto atidarymo vilkinimo akademinėje bendruomenėje, Vyriausybės atsistatydinimas dėl įvairių neišspręstų klausimų, tarp jų ir universiteto, vertė 1922 m. vasario 2 d. naujai sudarytą Vyriausybę imtis ryžtingų veiksmų ir lyderystės dėl Lietuvos universiteto atidarymo. Siekdama nuraminti visuomenėje kilusias aistras dėl universiteto, paskatinta rasti kompromisų dėl įstrigusio Steigiamajame Seime Lietuvos universiteto statuto svarstymo, Vyriausybė, vadovaujama Lietuvos valstiečių sąjungos atstovo inžinieriaus Ernesto Galvanausko, 1922 m. vasario 13 d. priėmė nutarimą 1922 m. vasario 16 d. atidaryti Lietuvos universitetą Vilniaus universiteto 1918 m. gruodžio 5 d. priimtu statutu su tam tikromis pataisomis. Atidaryti Lietuvos universitetą buvo pavesta naujam švietimo ministrui, nepartiniam Aukštųjų kursų vadovo pavaduotojui ir lektoriui, chemikui Petruui Juodakiui³⁸. Toks sprendimas nebuvo sutiktas vienareikšmiškai. Pavyzdžiui, A. Voldemaras neslėpė, kad tuo metu jis apskritai nepritarė E. Galvanausko politikai ir tokį sprendimą vertino kaip būdą nuraminti visuomenę, bet nebuvo linkęs kritikuoti, jei universitetas bus atidarytas. Jo nuomone, Lietuva gali išlikti laisva ir nepriklausoma valstybė ir su blogais politikais, bet be savo kultūros ir universiteto užtikrinti jos savarankiškumą ateityje būtų sudėtinga³⁹. Nepaisant politikų ir intelektualų tarpusavio nesutarimų, 1922 m. vasario 16 d. Lietuvos universitetas buvo iškilmingai atidarytas. M. Biržiškos nuomone, Lietuvos universitetas Kaune pradėjo veikti Vilniaus universiteto statutu todėl, kad norėta pažymėti atkuriamo Vilniaus universiteto istorinį tęstinumą ir, Lietuvai atgavus Vilnių, buvo numatyta Lietuvos universitetą iš Kauno perkelti į Vilnių⁴⁰. Šio straipsnio autorės nuomonė skiriasi, t. y. nesutarus Steigiamojo Seimo dešinės ir kairės parlamentarams dėl Lietuvos universiteto statuto, universitetas buvo atidarytas 1918 m. gruodžio 5 d. Vilniaus universiteto statuto pagrindu.

³⁸ Švietimo ministerijos Aukštųjų kursų komisijos universiteto statuto pataisos. *LCVA*, f. 923, ap. 1, b. 119, l. 96–96 ap.; 1922 02 15 Ministro pirmininko raštas švietimo ministrui. Ten pat, f. 391, ap. 4, b. 762, l. 23.

³⁹ VOLDEMARAS, Augustinas. Lietuvos universiteto reikalu. *Tėvynės balsas*, 1922, vasario 23–24, Nr. 20, p. 1.

⁴⁰ BIRŽIŠKA, Mykolas. *Senasis Vilniaus universitetas: vardų ir veikalų atranka*. London: Nida press, 1955, p. 146; BIRŽIŠKA, Mykolas. *Vilniaus universitetas 1940–1941 m.* Memmingenas, 1948, p. 3.

Lietuvos universiteto atidarymas buvo sutiktas palankiai. Prezidentas Aleksandras Stulginskis, sakydamas kalbą 1922 m. vasario 16 d. Nepriklausomybės akto pažymėjimo iškilmėse, džiaugėsi Lietuvos universiteto atidarymu⁴¹. Universiteto atidarymas buvo įvardijamas svarbiausia Vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės šventės dalimi⁴². „Lietuvos žinios“ Lietuvos universiteto atidarymą vadino svarbiausiu šalies vidaus gyvenimo įvykiu⁴³. Dienraštis „Lietuva“ rašė, kad „Vasario 16 d. [...] buvo padėtas dar naujas, tvirčiausias Lietuvos nepriklausomybės akmuo – [...] Lietuvos universitetas. [...] Turėdami savąjį Universitetą [...] sutvirtinsim valstybės pagrindus [...]“⁴⁴. Kai kurie Lietuvos gyventojai norėjo finansiškai prisidėti prie universiteto steigimo. Pavyzdžiui, kaunietis Juozas Buruolis norėjo paaukoti 2 tūkst. auksinų universiteto profesūrai paremti⁴⁵. Reikia pripažinti, kad buvo ir abejojančių, ar apskritai universitetas bus įsteigtas. Pavyzdžiui, kunigas Pranciškus Bučys 1922 m. vasario 22 d. dienraštyje „Laisvė“ išreiškė abejonę, ar Lietuva turės universitetą.⁴⁶ Kita vertus, nepaisant reiškiamų abejonų dėl Lietuvos universiteto atidarymo, Steigiamojo Seimo parlamentariai buvo pastatyti prieš faktą, kad universitetas pradėjo darbą vasario 16 d. su visais Aukštųjų kursų skyriais, pervadinus juos į fakultetus. Tai vertė dešinės ir kairės parlamentarų ieškoti kompromisų dėl Lietuvos universiteto statuto. 1922 m. kovo 24 d. Statutas buvo vienbalsiai priimtas Steigiamajame Seime, balandžio 12 d. Prezidentas patvirtino jį dekretu. Tautininkų spaudoje pasirodė straipsnių, kuriuose buvo išsakoma ir kritiškų pastebėjimų dėl universiteto statuto patvirtinimo. Pavyzdžiui, A. Voldemaras laikraštyje „Tėvynės balsas“ rašė, kad universiteto studentai – įvairių pasaulėžiūrų ir politinių pažiūrų. Ateityje iš kairės politinių, materialistinės ir kosmopolitinių krypties studentų gali išaugti puikių ekspertų, bet ne rimtų ir sumanių tautos ir valstybės vadų. Tad politinė kova dėl universiteto dar nėra pasibaigusi⁴⁷. Balandžio 26 d. jis išsakė dar kritiškesnę požiūrį, kad Lietuvos priešai vykdo organizacinius universiteto darbus⁴⁸. Iš dalies galima sutikti su A. Voldemaro teiginiu, kad politinė kova dėl universiteto nebuvo pasibaigusi, nes po 1926 m. valstybinio

⁴¹ 16 Vasario nepriklausomybės iškilmės Kaune. E. Prezidento p. St. Seimo pirmininko A. Stulginskio kalba. *Lietuva*, 1922 vasario 18, Nr. 40 (862), p. 2.

⁴² Gr., J. Universitetas atidarytas. Ten pat, 1922 vasario 22, Nr. 44 (866), p. 2.

⁴³ V. L. Universitetą atidarius. *Lietuvos žinios*, 1922, vasario 23, Nr. 2, p. 1.

⁴⁴ Lietuvos universitetą atidarius. *Lietuva*, 1922, vasario 19, Nr. 41 (863), p. 1.

⁴⁵ Kauniečio Juozo Buruolio sveikinimo telegrama Universitetui atidarymo proga. 1922 m. vasario 16 d. *Lietuvos archyvai 4. Prie Lietuvos universiteto ištakų*: dokumentų rinkinys. Rengė L. Breslavskienė, L. Kalasauskienė, L. Šetikienė. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 60.

⁴⁶ BUČYS, Pranciškus. Tarybos priimtas universiteto statutas. *Laisvė*, 1922, vasario 22, Nr. 19, p. 1.

⁴⁷ VOLDEMARAS, Augustinas. Politinės srovės ir universitetas. *Tėvynės balsas*, 1922, balandžio 15–16, Nr. 47, p. 1–2.

⁴⁸ VOLDEMARAS, Augustinas. Mokslas ir Švietimas. (Atviras laiškas p. Švietimo ministeriui Juodakiui). *Tėvynės balsas*, 1922, balandžio 26, Nr. 54, p. 3. Balandžio–gegužės mėn. A. Voldemaras paskelbė straipsnių kaip atvirą laišką švietimo ministrui P. Juodakiui, kuriuose išsakė kritiką dėl universiteto organizavimo ir nurodė priežastis, kodėl pasitraukė iš universiteto. Žr.: VOLDEMARAS, Augustinas. Mokslas ir Švietimas. (Atviras laiškas p. Švietimo ministeriui Juodakiui). *Tėvynės balsas*, 1922, balandžio 26, Nr. 54; balandžio 28–29, Nr. 56–57; gegužės 3, Nr. 59; gegužės 5, Nr. 61; gegužės 13, Nr. 68, p. 2–3.

perversmo prasidėjo kova dėl universiteto autonomijos (savivaldos) išsaugojimo, bet 1922 m. kompromisas dėl universiteto statuto tarp kairės ir dešinės buvo pasiektas, nes Lietuvos universitetas užtikrino ir valstybės, ir visuomenės interesus.

Pasaulietinės ir akademinės visuomenės lūkesčius ir kairiųjų pažiūrų politikų interesus atitiko tai, kad Lietuvos universiteto statutas patvirtino, jog steigiamas pasaulietinis valstybinis universalus profilio universitetas su 6 fakultetais: Teologijos-filosofijos, Humanitarinių mokslų, Teisės, Matematikos-gamtos, Medicinos ir Technikos⁴⁹. (Dėl Teologijos-filosofijos fakulteto buvo balsuota atskirai: pritarė 43, prieštaravo 28 parlamentarai⁵⁰ (žr. lentelėje „Ar reikia atidaryti Teologijos fakultetą? Koks požiūris dėl bendro Teologijos ir filosofijos fakulteto?“ dešinės ir kairės argumentus ir teiginius). Atsižvelgiant į kairiųjų partijų ir akademinės bendruomenės kritiką, visos katedros, susijusios su teologijos disciplinomis, buvo įsteigtos Teologijos-filosofijos fakultete (žr. lentelėje „Koks požiūris dėl krikščioniškų katedrų pasaulietiniuose fakultetuose?“ dešinės ir kairės argumentus ir teiginius). Lietuvos universiteto statutas garantavo akademinę laisvę, t. y. įvairių įsitikinimų ir pasaulėžiūrų mokslininkams laisvai reikšti savo nuomones ir skelbti mokslo žinias. Taip buvo užtikrinta tolerancija ir pagarba pasaulietiniams ir teologijos mokslams universitete. Antano Kulakausko teigimu, pagal struktūrą Lietuvos universitetas nebuvo išskirtinis tarp Europos universitetų, kurių struktūra taip pat nebuvo vienoda. Vokietijoje taikomuosius technikos mokslus galima buvo studijuoti aukštosiose technikos mokyklose. Prancūzijos ir Belgijos universitetuose nebuvo teologijos fakultetų, nes veikė atskiri katalikiški universitetai, tačiau, jo nuomone, „[...] Lietuva tada buvo per maža tokiai prabangai“, t. y. turėti kelis universitetus⁵¹.

Katalikiškos bendruomenės lūkesčius ir dešiniųjų pažiūrų politikų interesus iš dalies atitiko kompromisinis dvilypis Teologijos-filosofijos fakultetas, kuriame išsilavinimą galėjo įgyti ir dvasininkai, ir pasauliečiai⁵². Taip buvo pabrėžiama tiek teologijos, tiek filosofijos svarba valstybei ir visuomenei. Fakultetams buvo suteikta itin plati autonomija (savivalda)⁵³, o Teologijos-filosofijos fakultetui patvirtintos tam tikros išimties vadovautis Katalikų bažnyčios kanonų teise, renkant mokslinį ir pedagoginį personalą. Tokiu būdu buvo sudarytos palankios teisinės sąlygos Teologijos-filosofijos fakultetui ateityje tapti katalikišku universitetu⁵⁴.

⁴⁹ 1925 m. kovo 31 d. Seimas priėmė universiteto statuto pakeitimą ir buvo įsteigtas 7 Evangelikų teologijos fakultetas. Dėl mažo studentų skaičiaus jis buvo uždarytas 1936 m. rugsėjo 1 d.

⁵⁰ DAUGIRDAITĖ-SRUOGIENĖ, Vanda. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975, p. 128.

⁵¹ KULAKAUSKAS, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2022, p. 45–46.

⁵² LAUKAITYTĖ, Regina. *Teologijos-filosofijos mokslai. Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, p. 149.

⁵³ 1922 m. kovo 24 d. Steigiamajame Seime per Lietuvos universiteto statuto priėmimą buvo išsakyta mintis, kad ateityje gali atsirasti atskiros aukštojo mokslo institucijos kaip Medicinos institutas ar Dvasinė katalikų akademija. 1922 03 24 I sesijos 187 posėdis: universiteto statuto sumanymas (III skaitymas). *Steigiamojo Seimo darbai*. Kaunas: Seimo kanceliarijos leidinys, 1922, p. 20.

⁵⁴ MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, p. 47.

Tačiau, kita vertus, faktas, kad tas pačias humanitarinės krypties studijas, pavyzdžiui, istoriją pagal pasaulėžiūrą buvo galima studijuoti ir Humanitarinių mokslų, ir Teologijos-filosofijos fakultete, rodo, kad dalis dešinės politikų neatsisakė etnocentristinio ir etnokonfesinio požiūrio, kad universitetas pirmiausia turėjo rengti lojalius tautinės valstybės katalikiškos ideologijos biurokratus.

Ar studijos vyks tik lietuvių kalba?

Lietuvos universiteto statutas įtvirtino, kad studijos ir mokslas turėjo vykti lietuvių kalba⁵⁵, tačiau užsienio kalbų vartojimas universitete kėlė diskusijų. Šiose diskusijose ypač aktyvus buvo A. Voldemaras. Jis neigiamai vertino tai, kad buvo atsisakyta nemokančių lietuvių kalbos dėstytojų Aukštuosiuose kursuose. A. Voldemaras argumentavo, kad, trūkstant įvairių sričių lietuvių dėstytojų, būtina priimti užsienio universitetų mokslininkų, nes tik taip būtų užtikrinta studijų kokybė, o pereiti prie dėstymo tik lietuvių kalba universitete pavyktų per 30 ar 50 metų⁵⁶. Kyla klausimas, kodėl A. Voldemaras teigė, kad turi praeiti nemažas laiko tarpas, kol Lietuvos universitete būtų dėstoma ir studijuojama vien tik lietuvių kalba? Remiantis Lietuvos universiteto senato, tarybos, fakultetų tarybos dokumentais ir straipsniais medijose, kai kurie Lietuvos universiteto dėstytojai ir studentai nemokėjo lietuvių kalbos ir tai buvo problema, kurią reikėjo spręsti. 1922 m. kovo 12 d. Lietuvos universiteto taryba pasiūlė dėstytojus, nemokančius lietuvių kalbos, suskirstyti į dvi kategorijas. Pirmajai kategorijai priklausė dėstytojai iš užsienio universitetų. Jie galėjo dirbti pagal terminuotą darbo sutartį kartu su paskirtais lietuvių kalbos asistentais, kurie turėjo padėti studijų procese. Dėstytojai, kurie siekė užimti nuolatinės dėstytojo pareigas, turėjo išmolti lietuvių kalbą per nustatytą individualų terminą. Antrajai kategorijai priklausė Lietuvos universiteto dėstytojai, nemokantys lietuvių kalbos. Jie galėjo dirbti universitete su sąlyga, kad per nustatytą terminą būtų išmokę lietuvių kalbą. Išimtis buvo daroma žinomiems mokslininkams ir pedagogams, kuriems dirbti universitete nebūtų taikomas lietuvių kalbos mokėjimo kriterijus⁵⁷.

Prasidėjus studijoms lietuvių kalba, paaiškėjo, kad ne visi studentai ją moka. Šią problemą 1922 m. lapkričio 23 d. Lietuvos universiteto senato posėdyje iškėlė Medicinos fakulteto dekanas prof. P. Avižonis, kurio vadovaujama fakultete mokėsi žydų

⁵⁵ 1922 04 12 Universiteto statutas. *Lietuvos archyvai 4. Prie Lietuvos universiteto ištakų*: dokumentų rinkinys. Rengė L. Breslavskienė, L. Kalasauskienė, L. Šetikienė. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 76.

⁵⁶ VOLDEMARAS, Augustinas. Mokslas ir švietimas. (Atviras laiškas Švietimo ministrui Juodakiui). *Tėvynės balsas*, 1922, balandžio 29, Nr. 57, p. 2.

⁵⁷ 1922 03 12 Lietuvos universiteto tarybos II posėdžio protokolai. LCVA, f. 631, ap. 12, b. 47, p. 7–7 ap; 1922 03 16 Universiteto rektoriaus J. Šimkaus raštas švietimo ministeriui dėl profesorų kvietimo tvarkos. *Lietuvos archyvai 4. Prie Lietuvos universiteto ištakų*: dokumentų rinkinys. Rengė L. Breslavskienė, L. Kalasauskienė, L. Šetikienė. Vilnius: Mokslas, 1992, p. 70–71.

tautybės studentų, nemokėjusių lietuvių kalbos⁵⁸. Tai jis vadino studijų imitacija⁵⁹. 1923 m. kovo 18 d. Lietuvos universiteto taryba patvirtino stojimo į universitetą dėl lietuvių kalbos mokėjimo taisykles, kurios skelbė: 1) stojantieji į universitetą turėjo mokėti lietuviškai kalbėti; 2) mokyklų, kuriose mokomieji dalykai buvo dėstomi lietuvių kalba, baigimo atestatai buvo pakankamas lietuvių kalbos mokėjimo įrodymas; 3) asmenys, baigę nelietuviškas mokyklas ir turintys tik lietuvių kalbos, kaip dalyko, pažymį, turėjo išlaikyti lietuvių kalbos egzaminą lietuvių gimnazijoje arba universiteto kalbos egzaminų komisijoje. Universiteto komisija stojančiojo lietuvių kalbos žinias turėjo vertinti teigiamai, jei jis laisvai kalbėjo lietuviškai ir galėjo atpasakoti perskaitytą mokslo straipsnį; 4) universiteto studentai, kurie nemokėjo lietuvių kalbos, turėjo ją išmokti per fakultetų nustatytus terminus ir 5) Lietuvos universiteto senatas turėjo teisę atleisti užsienio studentus nuo lietuvių kalbos mokėjimo⁶⁰.

Apibendrinant galima teigti, kad dėl lietuvių kalbos universitete buvo rastas kompromisas: studijos universitete turėjo vykti lietuvių kalba, tačiau universiteto tarybos leidimu dėstytojams užsieniečiams, su kiekvienu individualiai susitarus, buvo suteikta galimybė nustatytą laikotarpį leisti dėstyti ir kitomis kalbomis. Lietuvos universiteto dėstytojams ir studentams, kurie nemokėjo lietuvių kalbos, buvo numatyti terminai išmokti lietuvių kalbą, o žinomi mokslininkai, pedagogai ir užsienio studentai galėjo būti atleisti nuo lietuvių kalbos mokėjimo.

Išvados

1918–1922 m. diskurso analizė dėl universiteto atskleidė, kad pagrindinis nesutarimas tarp politikų ir politikų ir akademinės bendruomenės vyko, kokio universiteto reikia nepriklausomai Lietuvos valstybei, t. y. ar universitetą reikia kurti valstybei, ar visuomenei, ar valstybei ir visuomenei. Tai buvo nesutarimų tarp dešinės ir kairės politikų pagrindas, sukėlęs studentų ir profesūros protesto akcijų prieš politikus ir Vyriausybę, kurie siekė kurti katalikišką klasikinį universitetą. Dėl išsiskyrusių pozicijų Steigiamajame Seime užsitęsė Lietuvos universiteto statuto priėmimas. Valdančioji dauguma krikščionių demokratų koalicija siekė atidaryti katalikišką klasikinį universitetą. Juos rėmė katalikų kunigai ir dalis katalikiškos bendruomenės. Pagrindiniai argumentai buvo, kad Lietuvai, kaip katalikiškam ir žemės ūkio kraštui, reikalingas katalikiškas valstybinis klasikinis universitetas, kuris rengtų lojalius valstybės tarnautojus ir pareigūnus, kurie tarnautų tautinės valstybės ideologijai. Valstybės uždavinys buvo rengti

⁵⁸ 1922–1923 m. (rudens semestrų duomenimis) Medicinos fakultete mokėsi daugiausia studentų, apie 36–20 proc. visų klausytojų, tarp jų buvo daug žydų tautybės. 1926 m. jie sudarė net 45,7 proc. visų fakulteto klausytojų. GYLIENĖ, Laima. Medicinos mokslai. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, p. 300.

⁵⁹ 1922 11 30 Lietuvos universiteto senato protokolas Nr. 38. LCVA, f. 631, ap. 12, b. 45, l. 6 ap–7.

⁶⁰ Lietuvių kalbos mokėjimas stojant į universitetą. *Lietuva*, 1923, balandžio 6, Nr. 75 (1192), p. 1.

ribojų sričių profesionalus, t. y. medikus, mokytojus, teisininkus, valstybės tarnautojus ir pareigūnus bei su žemės ūkiu susijusius specialistus. Prieštaravo Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetų steigimui Lietuvos universitete, nes tam trūko lėšų, mokslinio ir pedagoginio personalo, be to, žemės ūkio, o ne pramonės kraštui nereikėjo jų parengtų specialistų. Pasisakė už krikščioniškos ideologijos sklaidą ir įtaką pasaulietiniuose fakultetuose, taip pat neatsisakė minties atidaryti savarankišką katalikišką universitetą. Opozicinė mažuma valstiečių liaudininkų koalicija ir socialdemokratų frakcija siekė atidaryti pasaulietinį universalus profilio universitetą. Juos palaikė Aukštųjų kursų akademinė bendruomenė, mokslo organizacijos ir išsilavinę pasaulietinių pažiūrų gyventojai. Pagrindiniai argumentai buvo, kad besikuriančiai nepriklausomai valstybei trūko įvairių sričių profesionalų, todėl siūlė atidaryti pasaulietinį valstybinį universalus profilio universitetą su klasikiniiais ir naujaisiais Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetais, atvirą įvairių tautybių ir konfesijų jaunimui. Lietuvos universitetą siejo su nepriklausomos valstybės ekonominiu, politiniu ir sociokultūriniu vystymusi bei piliečių gerovės užtikrinimu. Kritikavo Vyriausybės poziciją rengti šaliai reikalingus specialistus tik užsienio universitetuose ir pasisakė, kad gabiems ir neturtingiems jaunuoliams būtų sudaromos sąlygos studijuoti savo šalies universitete. Pripažino katalikų bendruomenės, kaip Lietuvos gyventojų daugumos, teisę į Teologijos fakulteto steigimą, tačiau pasisakė prieš krikščioniškos ideologijos sklaidą ir įtaką pasaulietiniuose fakultetuose, nes tai prieštaravo Lietuvos Konstitucijai, kuri garantavo tikėjimo ir sąžinės laisvę. Baiminosi, kad per krikščioniškosios ideologijos sklaidą pasaulietiniuose fakultetuose klerikalai sieks, jog universitetas taptų konfesinis, todėl pritarė, kad būtų steigiamas savarankiškas katalikiškas universitetas.

Abi politinės grupės sutarė, kad nuo 1921 m. pradžios būtina atidaryti valstybinį universitetą su autonomijos (savivaldos) teise, ir pritarė idėjai, kad ateityje gali būti atidarytas savarankiškas katalikiškas universitetas.

Dėl akademinės ir politinės lyderystės pirmą kartą universitetinės studijos Lietuvoje buvo pradėtos vykdyti lietuvių kalba. Akademinės bendruomenės iniciatyva 1920 m. sausio 27 d. Kaune buvo atidaryta pirmoji privati aukštoji mokykla – Aukštieji kursai, kur studijos vyko lietuvių kalba ir kurie suformavo mokslinį ir pedagoginį personalą, sukūrė infrastruktūrą ir parengė pirmuosius studentus naujam universitetui. Lietuvos Vyriausybės priimta lyderystė 1922 m. vasario 16 d. atidaryti Lietuvos universitetą be jo statuto pastūmėjo Steigiamojo Seimo parlamentarus rasti kompromisų tarpusavyje ir su visuomene. 1922 m. kovo 24 d. Steigiamasis Seimas vieningai priėmė Lietuvos universiteto statutą, pagal kurį buvo įkurtas pasaulietinis valstybinis universalus profilio universitetas su klasikiniiais ir moderniais Gamtos, Tikslųjų ir Technikos mokslų fakultetais, kuriems buvo suteikta itin plati autonomija (savivalda). Taip buvo sudarytos palankios teisinės sąlygos Teologijos-filosofijos fakultetui ateityje tapti katalikišku universitetu.

Retrospektyviai žvelgiant į Lietuvos universiteto ištakas ir vertinant šiandieninę universitetų situaciją, galima teigti, kad akademinė bendruomenė turi užimti aktyvią

poziciją universitetų pertvarkos klausimais ir turi vykti nuoseklus politinis dialogas su akademinė bendruomene. Konstruktyviai sutarti politikams tarpusavyje ir su akademinė bendruomene, kaip priimti tvarius sprendimus dėl universitetų pertvarkos, – šių dienų iššūkis politikos formuotojams ir įgyvendintojams. Lietuvos universiteto atidarymo 1922 m. vasario 16 d. atvejis rodo, kad sutarimas tarp politikų ir visuomenės įmanomas net sudėtingomis politinėmis, ekonominėmis ir socialinėmis aplinkybėmis.

Šaltiniai

1. *Darbas*. 1920.02.04. Nr. 8.
2. *Laisvė*. 1921.05.24, Nr. 112; 1921.08.11, Nr. 177; 1921.08.19–20, Nr. 183–184; 1921.08.23, Nr. 186; 1921.08.24; Nr. 187; 1921.08.25, Nr. 188; 1921.08.26, Nr. 189; 1921.09.03, Nr. 196; 1921.09.04, Nr. 197; 1921.09.14, Nr. 205; 1921.10.15, Nr. 232; 1922.01.20, Nr. 16; 1922.02.22, Nr. 19.
3. *Lietuva*. 1919.10.06, Nr. 220; 1920.01.30, Nr. 24 (306); 1920.01.31, Nr. 25 (307); 1921.05.20, Nr. 109 (636); 1921.08.14, Nr. 180 (707); 1921.08.31, Nr. 193 (720); 1921.09.08, Nr. 200 (727); 1921.09.14, Nr. 205 (732); 1921.09.22, Nr. 212 (739); 1921.09.28, Nr. 217 (744); 1921.10.01, Nr. 220 (747); 1921.10.18, Nr. 234 (761); 1921.12.18, Nr. 285 (813); 1922.01.03, Nr. 2 (824); 1922.01.17, Nr. 13 (835); 1922.01.18, Nr. 14 (836); 1922.01.20, Nr. 16 (838); 1922.01.22, Nr. 18 (840); 1922.02.01, Nr. 36 (308); 1922.02.07, Nr. 31 (853); 1922.02.10, Nr. 34 (856); 1922.02.18, Nr. 40 (862); 1922.02.19, Nr. 41 (863); 1922.02.22, Nr. 44 (866); 1923.04.06, Nr. 75 (1192).
4. *Lietuvos balsas*. 1921.07.05–06, Nr. 31, 1921.08.13–14, Nr. 48; 1921.08.27–28, Nr. 53; 1921.10.11–12, Nr. 72; 1922.04.15–16, Nr. 47.
5. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas*. Švietimo ministerija (1918-11-11–1940-08-26). F. 391, ap. 4, b. 762, 765, 1366–1367, 1374; Aukštieji kursai (1920-01-27–1922-02-15), Lietuvos universitetas (1922-02-16–1930-06-06), Vytauto Didžiojo universitetas (1930-06-07–1940-08-20), Kauno universitetas (1940-08-21–1941-07-31), Vytauto Didžiojo universitetas (1941-08-01–1943-03-17). F. 631, ap. 12, b. 32, 39, 45, 47, 77; Lietuvos Respublikos ministrų kabinetas 1918–1940 m. F. 923, ap. 1, b. 32, 57, 119, 155.
6. *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius*. F. 1–311.
7. *Lietuvos žinios*. 1922.02.23, Nr. 2; 1922.03.07, Nr. 7; 1922.03.08, Nr. 8; 1922.03.25, Nr. 23.
8. Memorandumas aukštosios mokyklos steigimo reikalui: Z. Žemaičio paruoštas 1919 m. rugsėjo mėn. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 36–39.
9. *Steigiamojo Seimo darbai*: [147, 150, 151, 168, 186–187, 190 Seimo posėdžių stenogramos]. Kaunas: Seimo Kanceliarijos leidinys, 1921, 1922, p. 2–15, 68–89, 94, 18–27, 86–97, 1–21, 78.
10. *Socialdemokratas*. 1921.09.02, Nr. 35 (84); 1921.09.08, Nr. 36 (85); 1921.09.15, Nr. 37 (86); 1921.10.13, Nr. 41 (90); 1922.01.05, Nr. 1 (101); 1922.02.16, Nr. 7 (107); 1922.03.09, Nr. 10 (110).

11. *Švietimo darbas*. 1920, 02, Nr. 2 (5); 1920, 05, Nr. 5 (8); 1920, 11, Nr. 11.
12. *Tėvynės balsas*. 1922.02.14–15, Nr. 16; 1922.02.23–24, Nr. 20; 1922.04.15–16, Nr. 47; 1922.04.26, Nr. 54; 1922.04.28–29, Nr. 56–57; 1922.05.03, Nr. 59; 1922.05.05, Nr. 61; 1922.05.13, Nr. 68.
13. *Tėvynės sargas*. 1921.08.07, Nr. 32.
14. ŽEMAITIS, Zigmas. Kauno aukštosios mokyklos kūrimosi ir darbo sąlygos. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 7–39.

Literatūra

1. BERNIŪNIENĖ, Jolanta Stasytė. Laikraščiu Lietuvos balsas – 100 metų. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka* [žiūrėta 2022 05 30]. Prieiga per internetą: <http://sena.mab.lt/lt/naujienos/2824>
2. BIRŽIŠKA, Mykolas. *Senasis Vilniaus universitetas: vardų ir veikalų atranka*. London: Nida press, 1955, 178 p.
3. BIRŽIŠKA, Mykolas. *Vilniaus universitetas 1940–1941 m.* Memmingenas, 1948, 116 p.
4. DAUGIRDAITĖ-SRUOGIENĖ, Vanda. *Lietuvos Steigiamasis Seimas*. New York, 1975, 261 p.
5. GELLNER, Ernest. *Tautos ir nacionalizmas*. Vilnius: Pradai, 1996, 239 p.
6. JANULAITIS, Augustinas. Universiteto reikalu. *Praeitis ir jos tyrimo rūpesčiai*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 314–316.
7. JANUŽYTĖ, Audronė. *Historians as Nation State-Builders: the Formation of Lithuanian University 1904–1922*: academic dissertation; Studies in European Societies and Politics: Jean Monnet European Centre of Excellence. Tampere: University of Tampere. 2005, 367 p.
8. Lietuvos žinios. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 04 11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-zinios/>
9. KULAKAUSKAS, Antanas. *Pirmoji lietuviška Alma Mater: trumpa klasikinio universiteto Kaune istorija*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2022, 167 p.
10. *Lietuvos universitetas 1579–1803–1922*. Redagavo P. Čepėnas. Chicago: Lietuvių profesorių draugija Amerikoje, 1972, 896 p.
11. Lietuvos žinios. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 04 11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuvos-zinios/>
12. MANČINSKAS, Česlovas. *Aukštasis mokslas Lietuvoje 1918–1940 metais*. Vilnius: Lietuvos policijos akademija, 1996, 243 p.
13. MANČINSKAS, Česlovas. Aukštieji kursai, Lietuvos aukštieji kursai. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 06 28]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/aukstieji-kursai/>
14. Socialdemokratas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 06 22]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/svietimo-darbas/>

15. Švietimo darbas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 06 22]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/svietimo-darbas/>
16. Tėvynės sargas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 04 11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/tevynes-sargas-1/>
17. *Vytauto Didžiojo universitetas: mokslas ir visuomenė 1922–2002*. Kaunas: VDU leidykla, 2002, 408 p.
18. VOLDEMARAS, Augustinas. Universitetas ir mokslas. *Profesorius Augustinas Voldemaras. Raštai: [90 metų sukakčiai paminėti]*. 1976, Chicago (Ill.): Lietuvos atgimimo sąjūdis, p. 367–444.
19. ŽEIMANTAS, Vytautas. Lietuva. *Visuotinė lietuvių enciklopedija* [žiūrėta 2022 04 11]. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/lietuva-3/>
20. ŽEMAITIS, Zigmas. Kauno aukštosios mokyklos kūrimosi ir darbo sąlygos. *Aukštosios mokyklos kūrimasis ir vystymasis Kaune*. Vilnius: Mintis, 1967, p. 7–39.
21. *Žurnalistikos enciklopedija*. Sudarė G. Burniekienė, D. Dirvonaitė, J. V. Urbonas. Vilnius: Pradai, 1997, 607 p.

The University of Lithuania for the State or for the Public, or for Both the State and the Public?

Audronė Janužytė, PhD

Mykolas Romeris University, Institute of Management and Political Science, Ateities St. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania
Email: audrone_januzyte@mruni.eu

Summary

The aim of the article is to examine the discourse of the right-wing and left-wing politicians and the academic community in 1910–1920s concerning the university and identify the divergent and concurring views which affected the opening of the University of Lithuania in Kaunas. The article focuses on three objectives. The first objective is to analyze the initiatives of the academic community to assert leadership in establishing the first private independent school of higher education in Lithuania and to identify the position and actions of the Government (the Ministry of Education) in that respect. The second objective is to scrutinize the discussions in the society of that time about the type of the university needed by the state of Lithuania being created and distinguish the key features of views and disagreements. The third objective is to disclose the compromises which the ruling majority (the coalition of Christian Democrats) and the minority opposition (the coalition of the

Popular Peasants and a group of the Social Democrats) of the Constituent Assembly as well as the Government managed to reach over the opening of the University of Lithuania and approval of its Statute in 1922. The discourse of the Lithuanian politicians and intellectuals on the university in 1918–1922 revealed that the key issue subject to heated discussions was whether the university should be created for the state or for the public, or for both. This was the source of disagreements between the right-wing and left-wing politicians, which prompted protest rallies of students and the teaching staff against politicians and the Government which sought to create a Catholic classic university. The diverging views of the right-wing majority and the left-wing opposition were the reason for the delayed deliberation of the issue of the University of Lithuania at the Constituent Assembly, as a result of which the university was opened without an approved statute only on 16 February 1922. The analysis of the discourse has enabled me to draw the following conclusions. 1. The discussions in 1918–1919 focused on the issue of whether Lithuania needed a university as such. 2. When the Lithuanian Government refused to establish a university, the academic community asserted leadership, and opened a private school of higher education in Lithuania, namely the Advanced Courses on 27 January 1920, based on which the University of Lithuania was later opened. 3. In 1920–1922, the type of the university was under debate. Two opposing political groups formed at the Constituent Assembly. The ruling majority of Christian Democrats sought to open a Catholic classic university with theology, philosophy (humanities), and medical faculties. They were supported by the Catholic clergy and a part of the Catholic community. The minority opposition of the Popular Peasants and Social Democrats did not agree with that, and sought to establish a secular and versatile university with classic faculties of philosophy (humanities) and medicine as well as modern faculties of natural science, formal, and technical science. They were actively supported by the community of the Advanced Courses and science organizations as well as the educated people of Lithuania in general. 4. The leadership assumed by the Government in opening the University of Lithuania on 16 February 1922 without even its Statute encouraged the members of the Constituent Assembly to find compromises among themselves and with the public. The statute of the University of Lithuania was unanimously adopted by the Constituent Assembly on 24 March 1922. Eventually, the consensus was achieved resulting in the opening of the secular state versatile university with classic faculties of theology and philosophy, humanities and medicine as well as modern faculties of natural science, formal, and technical science. The faculties were granted considerable autonomy, which set favorable legal pre-conditions for the Faculty of Theology and Philosophy to grow into a Catholic university in the future. 5. Thanks to the leadership of the academic community and political groups, the University of Lithuania was established, and for the first time, it offered university studies and science in Lithuanian.

Gauta / Received 2022 08 17

Priimta / Accepted 2023 05 02